ЩIэныгъэм и гъуэгукIэ
2-нэ нап.

«Махуэку»
3-нэ нап.

Ди Курп пшэплъхэр
4-нэ нап.

Узыншэу псэуным хуащIщ
4-нэ нап.

ФИФI ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ IЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКIУ

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

1924 ГЪЭ ЛЪАНДЭРЭ КЪЫДОКI

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КъБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ
ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

№88 (24.994) • 2026 гъэм бадзэуэгъуэм (июлым) и 23, махуэку • Тхьэмахуэм щэ къыдокI • И уасэр зы тумэнщ

ЕгъэджакIуэхэм я пщIэм хэзыгъахъуэ унафэ

КъБР-м и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек и Макс-напэкIуэцIым щытепсэлъыхьащ УФ-м и Президент Путин Владимир егъэджакIуэхэм зэрызыщIагъакъуэ Iэмалхэм щыдыщIагъуа унафэщIэм.

«ЕГЪЭДЖАКIУЭР увыпIэ щхьэхуэм зэритыр щIегъэбыдэ мы дэфтэрым, - етх КIуэкIуэ Казбек. - Жэрдэмыр «Урысей зэкъуэт» партым къыхилъхьащ, ди егъэджакIуэхэм я пщIэр нэхъ лъагэу яIэтын, IэщIагъэм абыхэм къарит хуитыныгъэхэр яхъумэн папщIэ.

ТегъэщIапIэ нэхъыщхьэхэр: гъэсакIуэхэм я зэфIэкIым зрагъэужьыну Iэмал иратынущ, я хуитыныгъэхэм къащхьэщыжын хуей хъумэ, юристхэр пщIэншэу къадэIэпыкъунущ, лэжьэн щIэзыдзагъащIэхэм ущиякIуэ яIэнущ, егъэджэныгъэм епхауэ къэралым иIэ интернет хэщIапIэ псори пщIэншэу къагъэсэбэпыну хуитщ, илъэс 25-кIэ лэжьам «лэжьыгъэм и ветеран» цIэр фIащыпхъэщ.

ЕгъэджакIуэхэрщ зи пщэ къыдэхуэр сабийхэм я гъэсэныгъэри, абыхэм хэкупсэ, цIыху еджа, IэщIагъэлI къахэкIынри.

Тхьэмахуэ кIуам унафэ къэсщта къудейщ егъэджэныгъэм епха зэхьэзэхуэхэм я щIыналъэ Iыхьэм текIуэныгъэ къыщызыхьа ди егъэджакIуэ 23-м тыгъэ яхуэтщIыным теухуауэ. Зи гугъу сщIыр «Илъэсым и егъэджакIуэ нэхъыфIу Урысейм къыщалъыта», «Илъэсым и гъэсакIуэ нэхъыфIу Урысейм къыщалъыта», «Илъэсым и IэщIагъэлI нэхъыфI», «Анэдэлъхубзэмрэ литературэмкIэ егъэджакIуэ нэхъыфI дыдэ», «ГъэсакIуэ-психолог нэхъыфIу Урысейм къыщалъыта» зэхьэзэхуэхэм хэтахэрщ».

КъБР-м и Iэтащхьэм и саугъэтыр хуагъэфэщащ акъылыр зи лъабжьэ зэпеуэхэм щытекIуа еджакIуи 100-р зыгъэхьэзыра егъэджакIуэ 50-м.

«Зи гугъу тщIы ехъулIэныгъэхэм усэшхуэIуэ яхуэпщIыфынукъым, - етх адэкIэ Iэтащхьэм. - Сыту жыпIэмэ, дэтхэнэ зыми уи нэгу къыщIегъэувэ пщэдей щIэныгъэлI, инженер, щэнхабзэмрэ гъуазджэмрэ и лэжьакIуэ, Iуэхущ IапIэ зезыхьэ, мэкъумэшым и лэжьакIуэ, юрист, ухуакIуэ хъунухэр. Ахэращ ди къэралым и щIэиныр зыхъумэнури абы дяпэкIэ зезыгъэужьынури.

Президентым и унафэщIэм ипкъ иткIэ, дяпэкIи ди егъэджакIуэхэм защIэдгъэкъуэнущ».

Гъавэр къырахьэлIэж

Къэбэрдей-Балъкъэрым гъавэ Iухыжыгъуэр щIэгъэхуэбжьауэ щокIуэкI. Нобэр къыздэсым гъавэхэкIрэ джэшхэкIыу гектар 40-м нэс IуахыжакIэщ, ар къэкIыгъэхэм яубыд губгъуэхэм я процент 20-м нос.

БЖЬЫХЬЭСЭ гуэдзыр гектар мин 23-м щыIуахыжащ, хьэр - гектар 14-м.

Илъэс блэкIам и гъавэм еплъытмэ, мыгъэрейр абы хуэдэу жыпIэ хъунущ. Былымкъэбыстэр иубыд щIыпIэм и процент 75-м щыIуахыжакIэщ.

ДяпэкIэ республикэм и мэкъумэш лэжьакIуэхэм гектар мини 7 зыубыд соер Iуахыжын щIадзэнущ.

КIэртIофыр къатIыж, нащэхэр къыщIач. ХадэхэкIхэм я Iыхьэр фIэIугъэ щащI заводхэм ирагъэшэнущ.

ЧЭРИМ Марианнэ.

ЗыгъэпсэхупIэ нэгузыужь яхуохъу

Урысейм щыщ щIыналъэ 50-м къикIа туристхэм зыщагъэпсэху Къэбэрдей-Балъкъэрым. Илъэсым зэрыщIидзэрэ блэкIа мазихым ди республикэм зи гъэмахуэр щызыгъэкIуахэр мелуаным ноблагъэ.

БЖЫГЪЭКIЭ къапщтэмэ, ди щIыналъэм я нэгу зыщрагъэужьыныр хэкIыпIэ нэхъыфIу къэзылъытахэр нэрыбгэ мин 934-кIэ нэхъыбэ хъуащ. Илъэс блэкIам елъытауэ, абы процентри 2,4-кIэ хэхъуащ.

Турист бжыгъэм нэхъ зыщиубгъуар Налшыкщ. Республикэм и къалащхьэм цIыху мин 95-рэ къеблэгъащ. 2025 гъэм и япэ Iыхьэм еплъытмэ, ар процент 66-кIэ нэхъыбэщ.

Санаторэ-зыгъэпсэхупIэхэм екIуалIэхэми я бжыгъэм хохъуэ. Япэ илъэс ныкъуэм къриубыдэу, зи узыншагъэм абыхэм щыкIэлъызыгъэплъхэм цIыху мин 27-рэ къахэхъуащ, ар илъэс кIуам еплъытмэ, процент 22,7-кIэ нэхъыбэщ.

Урысейм и щIыпIэ зэмылIэужьыгъуэхэм къикIахэм я гъусэу, ди республикэр зыгъэпсэхупIэ нэгузыужь яхуохъу хамэ къэралхэм щыщ хьэщIэхэми.

КЪУДЕЙ Iэминэ.

Iуэхутхьэбзэхэр ирагъэфIакIуэ

Налшык дэт Стоматологие поликлиникэ №1-м дохутыр-ортодонтым и пэш къыщызэIуахащ. Абы къалэдэсхэм я дзэхэм еIэзэным теухуауэ ягъуэт Iуэхутхьэбзэхэм къахигъэхъуащ.

ОРТОДОНТ дэIэпыкъуныгъэр фIэкIыпIэ зимыIэ медицинэ страхованэм и программэмкIэ пщIэншэу щытынущ. Дзэхэм еIэзэнущ дзэ-жьэпкъ зэхэлъыкIэм иIэ ныкъусаныгъэхэр къэхутэным, ахэр гъэхъужыным и Iэмалхэм фIыуэ щыгъуазэ IэщIагъэлIхэу Архъагъэ Алинэрэ Сыжажэ Щамилрэ.

Апхуэдэ пэш къызэрызэIуахар щхьэпэ хъунущ амбулаторэ поликлиникэ дэIэпыкъуныгъэм зегъэужьынымкIэ, щIыналъэм стоматологие Iуэхутхьэбзэхэр щегъэфIэкIуэнымкIэ щыIэ къалэнхэр нэсу гъэзэщIэнымкIэ.

ЩХЬЭЩЭМЫЩI Изэ.

Апхуэдэщ КIыщокъуэ Алим

Социалист Лэжьыгъэм и ЛIыхъужь, РСФСР-м и Къэрал саугъэтым и лауреат, Къэбэрдей-Балъкъэрым и цIыхубэ усакIуэ КIыщокъуэ Алим къызэралъхурэ илъэси 112-рэ щрикъум ирихьэлIэу пэкIу зэхэтащ. КIыщокъуэм и фэеплъым деж, гъэ къэси хуэдэу, цIыхушхуэ щызэхуэсат: КъБР-м и Парламентым и депутатхэр, политикхэр, жылагъуэ Iуэху зезыхьэхэр, щэнхабзэмрэ гъуазджэмрэ я лэжьакIуэхэр, лъэпкъ интеллигенцэр, и благъэхэр, Iыхьлыхэр, усакIуэм и усэхэр фIыуэ зылъагъухэр, студентхэр, еджакIуэхэр.

ХАБЗЭ зэрыхъуауэ, усакIуэр къыщалъхуа, дунейм щехыжа махуэхэм ирихьэлIэу абдеж щызэхуэсурэ а цIыху щыпкъэр ягу къагъэкIыж, псалъэ гуапэхэр хужаIэ.

ПэкIур къызэIуахыным ипэ къиихуэу, Налшык къалэм и курыт еджапIэхэм щIэсхэр адыгэбзэкIи, урысыбзэкIи, балъкъэрыбзэкIи къеджащ КIыщокъуэ Алим и усэхэм ящыщхэм. Абы къыхэщырт усакIуэм и Хэкур, абы ис цIыхухэр фIыуэ илъагъуу зэрыщытар. Мы усэхэр ноби цIыхухэм ягу дыхьэу зэIэпах.

КъБР-м щэнхабзэмкIэ и министр Къумахуэ Мухьэдин усэ къеджа ныбжьыщIэхэм фIыщIэ яхуищIа нэужь, пэкIум щызэхуэсахэм ягу къигъэкIыжащ КIыщокъуэ Алим и гъащIэмрэ гуащIэмрэ.

- Лэжьыгъэм, ныбжьэгъугъэм, псэуныгъэм, зауэм, гъащIэм и лъэныкъуэ куэдым зэфIэкI ин щызиIа, литературэ щIэинышхуэ къытхуэзыгъэна, дызэрыгушхуэ усакIуэщ КIыщокъуэ Алим. Ди щIыналъэм и щэнхабзэр къэзыIэтахэм, литературэр зыгъэбеяхэм я дамыгъэ хъуащ ар, - жиIащ Къумахуэм. - ТхакIуэм и тхыгъэхэм къыщигъэлъэгъуэжащ и лъэпкъэгъухэм я гъащIэр, къадекIуэкI хабзэхэр, тхыдэ напэкIуэцIхэр. И романхэр, пьесэхэр, усэхэр, сабийхэм яхуэгъэза тхыгъэхэр ноби щIэупщIэшхуэ зиIэщ. Абы икIи жылагъуэ лэжьакIуэуи зыкъигъэлъэгъуащ. Къэбэрдей-Балъкъэрым Гуманитар къэхутэныгъэхэмкIэ и къэрал институтым, КъБР-м и ТхакIуэхэм я зэгухьэныгъэм, Совет Союзым и литературнэ фондым я унафэщIу, КъБР-м егъэджэныгъэмкIэ и министру щытащ, депутатуи хахащ. КIыщокъуэм и ныбжьыр илъэс 20 ирикъуа къудейуэ, и япэ усэ тхылъыр 1934 гъэм къыдэкIащ. Абы къыкIэлъыкIуащ «Бгыщхьэхэр жейркъым» трилогиер, и тхыгъэхэмрэ усэхэмрэ бзэ зэмылIэужьыгъуэхэмкIэ зэрадзэкIащ. 1938 гъэм щыщIэдзауэ усакIуэм Дзэ Плъыжьым хэту къулыкъу ищIащ. ИужькIэ, Хэку зауэшхуэр иухыху, кадр офицеру хэтащ. Зауэм щыщыIа илъэсхэм, зэрыгурыIуэгъуэщи, КIыщокъуэм итхар усэхэм я закъуэкъым. Ди зауэлI щхьэмыгъазэхэм ди Хэкур фашистхэм ирамыгъэубыдын папщIэ къагъэлъагъуэ хахуагъэ иным теухуа рассказу, очеркыу, репортажу Алим и къалэмыпэм къыщIэкIахэр пщIы бжыгъэ куэд мэхъу. Ахэр зэпымыууэ къытехуэрт фронтым къыщыдэкI газетхэм, езы КIыщокъуэр зи редактору щыта «Хэкум папщIэ!» дивизэ газетри абы яхэту. Абы ящыщщ Сальскэ губгъуэхэм щекIуэкIа, зауэлI минитхум щIигъум щыщу езыри яхэту, 365-рэ фIэкIа къэмынэу зыхэкIуэда зэпэщIэтыныгъэр. 115-нэ къэбэрдей шуудзэм и зауэлI хъыжьэхэм а щIыпIэм фэеплъхэр щыхуагъэуващ.

Алим и IэдакъэщIэкIхэмкIэ занщIэу гу лъыптэрт ахэр зи акъылыр жан, бзэ шэрыуэ зыIурылъ журналистым зэритхам. ЛIыгъэ зэрыхэлъам и щыхьэту, дамыгъэ лъапIэхэр и бгъэм хэлъу, майору Хэку зауэшхуэм къикIыжа КIыщокъуэм и лэжьыгъэр зэи зэпигъэуакъым. «Шум и гъуэгу» фIищу 1946 гъэм абы къыдигъэкIа усэ тхылъым нэхъыбэу итыр зауэмрэ абы текIуэныгъэ къыщызыхьа ди зауэлIхэмрэ ятеухуа усэхэрт. ЦIыхухэм занщIэу япхъуатэри цIэрыIуэ хъуат «Сэлэт сэлам», «ЗэныбжьэгъуитI», «Сэлэт шырыкъу», «Жыр пыIэ», «Си фочым IэплIэ есшэкIауэ», «ТекIуэныгъэ», «Сэ сщIэркъым зауэм никIыжу...», «Фэеплъ бэлътоку» усэ телъыджэхэр. Ахэри лIыгъэм, цIыхугъэм, зауэм теухуауэ нэхъ иужьыIуэкIэ КIыщокъуэм итха нэгъуэщI усэ куэди ноби ди адыгэ тхылъеджэхэм зэIэпах. УсакIуэм быдэу и фIэщ хъурт, сыт хуэдэ гъэунэхуныгъэ хуэзами, и цIыхугъэр фIэмыкIуэду цIыхур абы къызэрикIыфынур, гъащIэр къэзыгъэувыIэфын къару зэрыщымыIар икIи зэрыщымыIэнур. Зи IэдакъэщIэкIхэр зэманым имыпхъэх тхакIуэм и фэеплъыр тщыгъупщэнукъым.

Къумахуэ Мухьэдин къытеувыIащ КIыщокъуэ Алимрэ Кулиев Къайсынрэ Хэку зауэшхуэм щызэрыцIыхуу лъэпкъ зэныбжьэгъугъэм и щапхъэ дахэ щIэблэм зэрырагъэлъэгъуамрэ ар я гъащIэ псом зэрыщыпхахамрэ. А тIур зэришэлIат Хэкум, зауэм, псэуху зыхуэпэжа усыгъэм хуаIа лъагъуныгъэм.

КIыщокъуэ Алим и фэеплъым удз гъэгъахэр тралъхьа нэужь, пэкIум хэтахэр усакIуэр къыщалъхуа икIи щыщIалъхьэжа Щхьэлыкъуэ къуажэм, абы дэт и фэеплъ музейм кIуащ. УсакIуэм къыщIэна хьэпшыпхэр, сурэтхэр, тхылъхэр абы хуэсакъыу щахъумэ. ТхакIуэм и гъащIэмрэ и гуащIэмрэ ягу къагъэкIыжа нэужь, и усэхэм адыгэбзэкIи, балъкъэрыбзэкIи, урысыбзэкIи мыбдежми къыщеджащ.

ТЕКIУЖЬ Заретэ.

Сурэтхэр **Къарей Элинэ** *трихащ.*

Ди къуэш республикэхэм

Дэтхэнэри хэт хъунущ

АДЫГЕЙ. **ТекIуэныгъэм и музейм къызэригъэпэща, «Урысей Ныпым и плъыфэхэр» онлайн-флешмобым япэу хыхьахэм ящыщщ Республикэм щыпсэухэр. Акцэр теухуащ Къэрал ныпым и махуэу шыщхьэуIум и 22-м ягъэлъапIэм.**

А МАХУЭМ музейм и сайтым къыщызэIуахынущ Урысейм и ныпыр, къэрал псом щыщу интернетыр къэзыгъэсэбэпхэм къагъэхьа сурэт лэжьыгъэхэмкIэ зэхэгъэувауэ. ИджыкIэ къаIэрыхьащ сурэт миным щIигъу.

Къызэратащи, махуэшхуэ флешмобым хэт хъунущ гукъыдэж зиIэ дэтхэнэри. Абы щхьэкIэ музейм и сайтым къыхалъхьа Iуэхум теухуа сурэтыр егъэхьын хуейщ шыщхьэуIум и 12 пщIондэ.

Пэрытхэм хабжэ

КЪЭРЭШЕЙ-ШЭРДЖЭС. **Электроэнергетикэм зегъэужьыным хухах инвестицэхэр дызэрыт илъэсым нэхъыбэу зыIэрыхьэхэм ящыщщ КъШР-р, Ставрополь краймрэ Къэбэрдей-Балъкъэрымрэ.**

КЪЭРЭШЕЙ-Шэрджэсым и инвестицэр зыхуэдизынур процент 34-кIэ нэхъыбэ ящIащи, сом мелуан 461-рэ мэхъу, - къет «Россети Северный Кавказ» ПАО-м и унафэщI Левченкэ Роман.

Абы зэрыжиIамкIэ, щIыналъэм и энергетикэ объектхэр къызэгъэпэщыным икIи зыхуей хуэгъэзэным сом меларди 5-м щIигъу хуаутIыпщынущ. Апхуэдэ программэр дызэрыт илъэсым КИФЩI-м процентти 5-кIэ щынэхъыбэщ, 2025 гъэм елъытауэ, - жиIащ абы.

УЭРДОКЪУЭ Женя.

Хабзэмрэ зэкъуэтыныгъэмрэ хъумэным теухуауэ

Зэхуэс

Налшык къалэм дэт ЩIалэгъуалэм я унэм щекIуэкIащ «Псэкупсэ-щэнгъасэ лъапIэныгъэхэр хъумэн» зыфIаща республикэ форумыр. Ар 2026 гъэр Урысейм и лъэпкъхэм я зэкъуэтыныгъэм и илъэсу зэрагъэувам ехьэлIауэ къызэригъэпэщащ КъБР-м Лъэпкъ Iуэхухэмрэ жылагъуэ проектхэмкIэ и министерствэм.

ФОРУМЫМ къыщызэхуэса къулыкъущIэхэр, жылагъуэ лэжьакIуэхэр, щIалэгъуалэр зэIухауэ тепсэлъыхьащ къэрал лъэпкъ политикэр ди щIыналъэм гъэзэщIа зэрыщыхъум, Къэбэрдей-Балъкъэрым, Кавказ Ищхъэрэр зэрыщыту къапщтэмэ, щыщыIэ жылагъуэ зэхэтыкIэр, къезэгъхэмрэ-къемызэгъхэмрэ, зэманым къыздихь зэхъуэкIыныгъэхэм лъэпкъ хабзэхэр къазэрыдэгъуэгурыкIуэм, нэгъуэщIхэми.

ЗэIущIэм хэтащ КъБР-м и Правительствэм и УнафэщIым и къуэдзэ **Къуэшрокъуэ Залым**, федеральнэ инспектор нэхъыщхьэ **КъуэщIысокъуэ Тимур**, КъБР-м лъэпкъ Iуэхухэмрэ жылагъуэ проектхэмкIэ и министрым и къалэнхэр пIалъэкIэ зыгъэзащIэ **Гергоков Джамбулат**, ЩIалэгъуалэм я IуэхухэмкIэ министр **Лу Азэмэт**, КъБР-м Егъэджэныгъэмрэ щIэныгъэмкIэ и министерствэм Егъэджэныгъэ IэнатIэм пэрытхэм я IэщIагъэм хэгъэхъуэнымкIэ зэпымычу лажьэ и центрым и унафэщI **Къэжэр Артур**, «Хэкум и хъумакIуэхэр» дзэ Iуэху хэхам хэтхэм защIэгъэкъуэнымкIэ къэрал фондым и къудамэм и унафэщIым и къуэдзэ **Чеченов Елдар**, Урыс тхыдэмрэ щэнхабзэмкIэ «Вече» зэгухьэныгъэм и тхьэмадэ **Литвинов Роман** сымэ. Апхуэдэуи форумым кърихьэлIащ республикэм и къалэхэм, районхэм къикIахэр, Правительствэм хэтхэр, тхыдэджхэр, жылагъуэ лэжьакIуэхэр, дин зэгухьэныгъэхэм, щIэныгъэм, щэнхабзэм епха IэнатIэхэм я лIыкIуэхэр. Къызэхуэсахэр нэхъыбэу тепсэлъыхьащ щIалэгъуалэр гъуэгу захуэ трашэнымкIэ, лъэпкъ хабзэхэм тету гъэсэнымкIэ ирагъэкIуэкI лэжьыгъэхэмрэ Кавказ Ищхъэрэ федеральнэ щIыналъэм дин зэгурыIуэныгъэр щыгъэбыдэнымкIэ Iэмалхэмрэ.

ЗэIущIэм убгъуауэ икIи купщIафIэу къыщыпсэлъащ Къуэшрокъуэ Залым.

- Дунейм псынщIэу зыщихъуэж мы зэманым дэ нэхъ зэпэIэщIэ дызыщIын Iуэхугъуэ гуэрхэр ди зэхуаку къыдалъхьэ. Абы ипкъ иткIэ, властым и органхэмрэ жылагъуэмрэ ди къалэн нэхъыщхьэр апхуэдэ гугъуехьхэмрэ лъэпощхьэпохэмрэ и чэзум къэтлъагъуфрэ дызэкъуэувэурэ дыпэщIэувэныр щ, къэралым щхьэхуитыныгъэр, мамырыгъэр, зэгурыIуэныгъэр щытхъумэн папщIэ», - къыхигъэщащ вице-премьерым.

Абы гулъытэ хэха хуищIащ щхьэж и лъэпкъ хъугъуэфIыгъуэхэр хъумэным, зехьэным ехьэлIа къэрал политикэр гъэзэщIэным теухуауэ УФ-м и Президентым къыдигъэкIа унафэм. Къуэшрокъуэм къызэхуэсахэм ягу къигъэкIыжащ зи гугъу ищI Унафэм илъэсищ ипэкIэ зэрытрадзар, ауэ абы къыщыгъэлъэгъуа Iуэхум и мыхьэнэм махуэ къэс зэрыхэхъуэр.

«Мы унафэр Урысейм и лъэпкъ шынагъуэншагъэр зэтеIыгъэным лъабжьэ хуэхъу Iыхьэщ. НэгъуэщIу жыпIэмэ, ди къэралым и суверенитетым лъабжьэ хуэхъур лъэпкъ хъугъуэфIыгъуэхэрщ. Иужьрей илъэс щэщIым ди фIэщ ящIыну хэтащ щхьэзакъуэ гупсысэкIэр, ди щхьэхуитыныгъэр Хэкум и къекIуэкIыкIэм зыкIи емыпхауэ жаIэурэ. Ауэ гъащIэм наIуэ къищIар нэгъуэщIщ. Дэтхэнэ зы цIыхури, ар лъэпкъкIэ е динкIэ зыщыщым емылъытауэ, зэрыгъуазэр и щхьэхуитыныгъэм и закъуэкъым, атIэ хэкупсагъэр, къыщалъхуа къэралым и къэкIуэнумкIэ езым ихь жэуаплыныгъэр зыхищIэу мэпсэу», - дыщIигъуащ вице-премьерым. ЦIыхум лъапIэныгъэ нэхъыщхьэу иIэхэр къыщрибжэкIым, абы къыхигъэщащ унагъуэ быдэр, щхьэпагъ къызыпэкIуэ лэжьыгъэр, мылъкум япэ игъэщыпхъэ хъугъуэфIыгъуэхэр, цIыхугъэр, гущIэгъур, захуагъэр. Абы зэрыжиIамкIэ, а хабзэхэмрэ хьэлхэмрэ лIэщIыгъуэкIэрэ трауxуащ ди щIыналъэм ис лъэпкъхэм я гупсысэкIэр, дуней тетыкIэр икIи ахэр зэкъуагъэуваш зыуэ щыт урысей цивилизацэ иным хыхьэу.

Къуэшрокъуэ Залым щхьэхуэу къытеувыIащ тхыдэ щIэиныр хъумэнымрэ ар лIакъуэхэм зэIэпахынымрэ мыхьэнэшхуэ зэраIэм. «Илъэс пщIы бжыгъэкIэ ди тхыдэ фэеплъыр гъэкIуэдыным хуэунэтIа лэжьыгъэ ирагъэкIуэкIащ ди бийхэм. Ауэ цIыхубэм я фэеплъыр яIэщIэпхыныр лъабжьэр къыхэбнэу жыгыр къипчыным хуэдэщ: къелынукъым. Аращ ди тхыдэм къеIэбыну хэтхэм нобэ дащIыпэщIэтыр. Лъэпкъ хабзэхэм епха лъапIэныгъэхэр щхьэхуэ пщIы хъунукъым. Ар къыгуэхыпIэ имыIэу епхащ къэрал лъэпкъ политикэм, тхыдэ щIэныгъэ егъэгъуэтынымкIэ программэхэм, мыхьэнэшхуэ зиIэ щэнхабзэ хъугъуэфIыгъуэр хъумэным теухуа проектхэм. А дэфтэр псори къэралым и лъэпкъ Iуэхухэр дэзыгъэкI зы Iыхьэщ», - жиIащ абы.

Къэпсэлъэныгъэр щиухым вице-премьерым и гугъу ищIащ жылагъуэр зэрызэкъуэтым, дзэ Iуэху хэхар щекIуэкI лъэхъэнэм Урысейм ис лъэпкъхэм я зэкъуэтыныгъэр хъумэныр къалэн нэхъыщхьэ зэрытхуэхъуам, нэгъуэщIхэми.

- «Зэкъуэтыныгъэрщ ди къарур» къыхуеджэныгъэр къызэрыгуэкI псэлъафэ къудейкъым. Сабийхэр щыдгъасэкIэ, унагъуэр быдэ хъун щхьэкIэ, зыр адрейм къыкъуэтыну доущий. Лъэпкъ куэду зэхэт къэралым дежкIи апхуэдэ дыдэщ абы и мыхьэнэр. Тхыдэ щапхъэу уигу къэбгъэкIыж хъунущ Хэку зауэшхуэм и зэманыр. Гитлер и зэрыпхъуакIуэхэр Къэбэрдей-Балъкъэрымрэ Кавказ Ищхъэрэмрэ я щIыналъэм къыщыкIуам фашист пропагандэр пыухыкIауэ лъэпкъкIэ, динкIэ ди жылагъуэр зэпэIэщIэ зэрищIыным хуэлажьэрт. Ауэ а гуэшыкIэр абы щыгъуэми къайхъулIакъым, иджыпстуи къадэхъунукъым», - къыхигъэщащ Къуэшрокъуэм.

2026 гъэр Урысейм и лъэпкъхэм я зэкъуэтыныгъэм и илъэсу зэрагъэувар икIи ар ди Хэкум щыпсэу лъэпкъхэр зэрыубыдынымкIэ пIалъэ телъыджэ хъун зэрыхуейр игъэбелджылащ Гергоков Джамбулат. «Дэ дызэкъуагъэувэ псоми ди зэхуэдэ лъапIэныгъэхэм, блэкIам, щэнхабзэм, ди къэкIуэнум. Зы дещI тхыдэ къекIуэкIыкIам, лIыгъэм и фэеплъым, дэтхэнэ лъэпкъми и нэхъыфIыр утыку къизыхьэ щэнхабзэм. Урысейм ис лъэпкъ псоми я дежкIэ унагъуэращ нэхъыщхьэр, ар щIэгъэкъуэнышхуэу къекIуэкIащ, иджыри аращ зэрыщытыр. Лъагъуныгъэмрэ зэдэIэпыкъуныгъэмрэ щытепщэ унагъуэ быдэр жылагъуэ псом и зэпIэзэрытыныгъэм и лъабжьэу къалъытэ. Хэкур хъумэным щапхъэ дахэ хуохъу лъэпкъ зэмылIэужьыгъуэхэм къахэкIа зауэлIу нобэ дзэ Iуэху хэхам щыIэхэр» - къыхигъэщащ абы.

Къэпсэлъэныгъэ щхьэхуэхэм я ужькIэ Iуэхур «микрофон зэIуха» жыпхъэм иту екIуэкIащ. КъэрагъэблэгъаIэщIагъэлIхэм пэшым щIэсхэм я упщIэхэм жэуап иратащ.

ШЭРIУЖЬ Даянэ.

Гу зылъытапхъэ

КъБР-м и Iэтащхьэм и Администрацэм жэщми махуэми щолажьэ коррупцэм пэщIэтыным теухуауэ пIащIэгъуэкIэ цIыхухэр здэпсалъэ хъун телефонхэр: **8 (8662) 40-89-70, 40-34-32**.

«Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и щIыналъэм фэтэр куэд хъуэ щыIэ унэхэм хиубыдэ мыгуэша мылъкур къызыхуэтыншэу зэгъэпэщыжыным къызэзэрагъэпэщым и IуэхукIэ» Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Законым и 20-нэ статьям зэхъуэкIыныгъэ хэлъхьэным теухуауэ» Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Законым хуэгъэзауэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Парламентым и Унафэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Парламентым **унафэ ещI**:

1. «Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и щIыналъэм фэтэр куэд хъуэ щыIэ унэхэм хиубыдэ мыгуэша мылъкур къызыхуэтыншэу зэгъэпэщыжыным къызэзэрагъэпэщым и IуэхукIэ» Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Законым и 20-нэ статьям зэхъуэкIыныгъэ хэлъхьэным теухуауэ» Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Законыр къэщтэн.
2. А Законыр Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэм хуегъэхьын Iэ щIидзын икIи хэщIыIу ищIын папщIэ.
3. Мы Унафэр къару егъуэт ар къыщащта махуэм щегъэжьауэ.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Парламентым и УнафэщIым и къуэдзэ ЖАНАТАЕВ Сэлим

Налшык къалэ
2026 гъэм бадзэуэгъуэм и 9-м
№313-П-П

«Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и щIыналъэм фэтэр куэд хъуэ щыIэ унэхэм хиубыдэ мыгуэша мылъкур къызыхуэтыншэу зэгъэпэщыжыным къызэзэрагъэпэщым и IуэхукIэ» Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Законым и 20-нэ статьям зэхъуэкIыныгъэ хэлъхьэным теухуауэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Закон

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Парламентым къищтащ
2026 гъэм бадзэуэгъуэм и 9-м

1-нэ статья

«Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и щIыналъэм фэтэр куэд хъуэ щыIэ унэхэм хиубыдэ мыгуэша мылъкур капитальнэу зэгъэпэщыжыным къызэзэрагъэпэщым и IуэхукIэ» 2013 гъэм бадзэуэгъуэм и 22-м къащта Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Закон №62-РЗ-м и 20-нэ статьям и 1-нэ Iыхьэм и 2-нэ пунктыр мы къыкIэлъыкIуэм хуэдэу къэхьын:

«2) лифтхэр зэхъуэкIыныр, апхуэдэу лифтхэм епха шахтэхэмрэ абыхэм яхуэщIа щIыпIэхэмрэ, лифтхэм ехьэлIа IэмэпсымэхэрщIылIэжыр зэгъэпэщыжыныр;».

2-нэ статья

Мы Законым къару егъуэт 2027 гъэм фокIадэм и 1-м щегъэжьауэ.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэ КIУЭКIУЭ Казбек

Налшык къалэ
2026 гъэм бадзэуэгъуэм и 20-м
№24-РЗ

УэлIалIэр къолIэлIэж

Мы махуэхэм щIэтIысхьэгъуэм и гуащIэгъуэщ. Мы гъэм курыт еджапIэр къэзыуха ныбжьыщIэхэм ящыщ куэдым къыхаха IэщIагъэм хуеджэн папщIэ, къэрал къарит Iэмалхэр щэщIауэ къагъэсэбэп. Апхуэдэу къэралым и мылъкукIэ еджэну хущIэкIуэхэм я тхылъхэр еджапIэ нэхъыщхьитхум иратыну хуитыныгъэ яIэщ. Къыхэгъэщын хуейщ щIалэгъуалэм дежкIэ КIуэкIуэ Валерэ и цIэр зезыхьэ Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал мэкъумэш университетым щIэупщIэшхуэ зэриIэр, абы IэщIагъэхэм зэрыхуригъаджэ программэ куэдым къызэрыхахыр.

ЗэрытщIэщи, щIыналъэм курыт щIэныгъэ щрагъэгъуэт еджапIэхэм иужьрей илъэсхэм мэкъумэш IэщIагъэхэм къуэу щыдагъаджэ классхэр къызэIуах хъуащ. КъызэрагъэпэщI гупхэм фIэфIу кIуэхэм я бжыгъэр зэпымычу хохъуэ. ИрагъэхъукIа къэхутэныгъэхэм къызэрагъэлъагъуэмкIэ, ди щIыналъэм щыпсэу щIалэгъуалэм я гупэр мэкъумэшым епха IэщIагъэхэм хуагъэзэн хъуащ, илъэс зыбжанэкIэ зэрыщытахэм елъытмэ, а гъуэгум процент 30 хуэдизкIэ хэхъуащ.

Мэкъумэш университетым IэщIагъэрэ щIэуIэнэр зэрырит программэхэм хуеджэну хущIэкIуэу мы гъэм щыху 2963-м я тхылъхэр абы щIалъхьащ. Ар нэгъабэрей бжыгъэм (щыху 2322) елъытмэ, процент 27,6-кIэ нэхъыбэщ. Тхылъ къеIыхыным иджыри зэпыуакъым.

Псом хуэмыдэу хэхъуащ IуэхущIапIэхэмрэ къулыкъущIапIэхэмрэ еджэну ягъакIуэхэм я бжыгъэм. Апхуэдэ щIэупщIэр процент 63-кIэ нэхъыбэщ, нэгъабэрей бжыгъэхэм елъытмэ. Къыхэгъэщын хуейщ IуэхущIапIэхэмрэ къулыкъущIапIэхэмрэ еджэну къагъакIуэхэм я бжыгъэр зэрырикъуар.

Мы гъэм щIэупщIэшхуэ ягъуэтащ щIым елэжьыным, Iэщ гъэхъуным, электроэнергетикэм, электротехникэм, щIы гуэшынымрэ кадастрымрэ ятеухуа унэтIыныгъэхэм. Мы Iуэхум щхьэхуэныгъэ зыбжанэ иIэщ, нэхъыщхьэри – унэтIыныгъэ къэс ныбжьыщIэм программитI игъэзэщIэфыну зэрыщытыр, нэгъуэщI жыпIэмэ, IэщIагъитI зригъэгъуэтыну Iэмал зэрыиIэр.

Курыт щIэныгъэ IэщIагъэ зэрырагъэгъуэт программэхэм хуеджэну хуейхэм я бжыгъэр щIыху 659-рэ ирикъуащ. Нэгъабэ ар щIыху 479-уэ щытащ. Тхылъхэр иджыри къыIах, бжыгъэм зэрыхэхъуэнуми шэч къыхэкIым.

ЩIыналъэм мэкъумэш щIэныгъэм зыщегъэужьынымкIэ дэIэпыкъуэгъу мэхъу «Мэкъумэш IэнатIэхэмрэ IэщIагъэлIхэмрэ» къэралпэж зэщIыхрэ, «Ерыскъыпхъэ шынагъуэншагъэр технологие IэмалхэмкIэ къызэгъэпэщын» лъэпкъ программэхэр. Мыхьэнэшхуэ яIэщ еджапIэ нэхъыщхьэхэм щIалэгъуалэр зрашэлIэным теухуауэ ирагъэкIуэкI Iэмалхэм – дяпэкIэ къуажэхэм дэт курыт еджапIэхэм мэкъумэш классхэр къыщызэIуахыныр, абыхэм я бжыгъэм хэхъуэну зэпыту екIуэкIыныр. Апхуэдэ классхэр къызэIухыным телэжьэнур еуэ еджапIэхэм я закъуэкъым, атIэ IэнатIэм зиужьынымкIэ пщэрылъ пыухыкIахэр зиIэ IуэхущIапIэхэми я гуащIэ халъхьэнущ ныбжьыщIэхэр зригъэджэну программэ Iыхьэ хэлъхьэным.

Мыбдеж щхьэхуэу щыхэгъэщын хуейщ щIыналъэм ит курыт еджапIэхэм мэкъумэш классхэр къызэIухыным 2025 гъэм къэралым сом мелуан 12-м щIигъу зэрыхуиутIыпщар. Мы гъэм КъБР-м апхуэдэ классиплI къыщызэIуахакIэщ, абыхэм 7-11-нэ классхэм щеджэхэм яхыщ сабии 150-м нэблагъэ щIэсщ. Мэкъумэш классхэм папщIэ еджапIэхэр техникэ IэмалхэмкIэ къызэрагъэпэщащ, а щIэныгъэмрэ есэныгъэхэмрэ хэзыгъахъуэ хэкIыпIэхэри халъхьащ.

Къэбэрдей-Балъкъэрым и экономикэм и IыхьэфIыр мэкъумэш IэнатIэм епхащ, абы зиужьын икIи хэхъуэн папщIэ къэрал къулыкъущIапIэхэм яхузэфIэкI къамыгъэнэну иужь итщ.

ШУРДЫМ Динэ.

● Зауэм и бынхэр

Ди псэм зигъэпсэхужат

ФIыгъуэмрэ гуфIэгъуэмрэ пэплъэ цIыху гуащIафIэхэм я мамыр гъащIэр къызэпаудат Хэкум тепщэ зыхуэзыщIыну къежьа нэмыцэ зэрыпхъуакIуэхэм. Нобэми уз бзаджэу япкърытщ, а гукъутэр зи нэгу щIэкIа, зи сабиигъуэр а зэман хьэлъэм хиубыда ди нэхъыжьыфIхэм. ПсэзэпылъхьэпIэм щыIэ Iыхьлыхэм я гугъуехьыр зыхэзыщIэ цIыкIухэр, зыкIи къэмыдзыхэу, пэрытащ къыхуагъэна лэжьыгъэ мытыншым.

МЫ тхыгъэм зи гугъу щыфхуэсщIынур зи сабиигъуэр зауэ хьэлъэм хиубыда цIыхубз гуащIафIэ, Тэрч щIыналъэм хыхьэ Плановскэ къуажэм къыщалъхуа, илъэс 95-м зи ныбжьыр нэблэгъа Быкъыш (Каировэ) Жану Кургъуокъуэ и пхъурщ.

Абы и адэ Кургъуокъуэ и ныбжьыр зэрыхэкIуэтам щхьэкIэ зауэм ямыгъакIуэу къуажэм къыдана цIыхухъу закъуэтIакъуэхэм ящыщт. Апхуэдэхэм жылэр зыхуей хуагъазэрт, зауэм Iуувахэм я Iыхьлыхэм щIэгъэкъуэн яхуэхъурт. А зэманым цIыхухъухэм я нэхъыбэм я ныбжьыр хэкIуэтауэт щхьэгъусэ къыщашэри, зэщхьэгъусэхэм къащIэхъуа сабииблыр цIыкIуцIыкIу защIэт, Жануи яхэту.

АдэкIэ фыщызгъэгъуэзэнщ Жану къыджиIахэм:

- Нэмыцэ зэрыпхъуакIуэхэр ди къуажэм къыщысам си школ кIуэгъуэ хъуат. Си адэр колхозым хэтт, си анэм сабииблыр зыхуей дыхуигъазэрт. Бжьэи, джэдкъази, жэмитIи диIэт. Нэмыцэхэр къуажэм къызэрыдыхьэу накIуэпакIуэу ди деж къыIухьащ. Ди унэр зэхуэсыпIэ ящIат абыхэм, я ныпри лъагэу щыфIадзат ди унэм и зы кIапэм деж. Джэдкъазхэри, жэмитIым язри, ди бжьэ ашыкхэри яIэщIэкIуэдащ гущIэгъуншэу къежьа лъапсэгъэгъущхэм.

«Нэмыцэр къэсащ» щыжаIэм, ди адэм ищIа щIыунэм дригъэтIысхьат сабийхэр. Ауэ унагъуэм къытхэтIысхьа нэмыцэм идакъым абы дыщIэсу. Лъапсэр дбгынэн зэрыхуейр къыдгуригъэIуащ абы. И сэлэт фащэр хуабжьу гъэщIэрэщIат, зы нэхъыщхьэ гуэру къыщIэкIынт ар. Къуажэдэсхэм я нэхъыбэр къыдагъэкIат я лъапсэхэм. Арати, цIыху зыкъом дызэрыгъэхъуауэ жылэр дыбгынэрт. ЦIыкIуу плъагъур зэи пщыгъупщэркъым. Нобэр къыздэсым си гум дыркъуэу къытенахэм ящыщщ, си нэгуми щIэт зэпытщ: зы цIыхубз дахэ дыдэ, фIы дыдэуи хуэпауэ гъуэгущхьэм лIауэ телът. ЦIыкIуи ини дыздрикIуэ гъуэгум. Зы цIыхуи къэувыIэу бгъэдыхьэртэкъым абы. Псоми ди щхьэр дилажьэу, дыныбаджэу, ди гъуэгу нэшэкъашэр хэдгъэщIырт, дыздэкIуэри дызыхуэкIуэри дымыщIэу. Губгъуэм щызеджалэ дыгъужь мэжэщIалIэхэм уахуэзэмэ, хьэбэсабэр къыпхрагъэхынут.

Къуажэр дыбгынэри, зы теуэгъуэфI дыкIуауэ, жэщи къыттехъуауэ, Iэщ щIэпхапIэу щыта бо бгынэжам дыхуэзащ. Ар хэщIапIэ тщIыри, вэнвей гъуам дыхэлъу нэху дыкъекIат псори. Нэхулъэ къыщызэкIэщIитхъым дыкъэтэджри, ди гъуэгум хэдгъэщIу дежьэжащ. Пщыхьэщхьэхуегъэзэк1 хъуауэ дынэсащ Плановскэ къуажэм. Абы дэс унагъуэхэм зыгуэрурэ захэдгъэзэгъащ. А жылэм иджыри нэмыцэхэр нэсатэкъым, ауэ куэд дэмыкIыу абыи къэсащ зэрыпхъуакIуэхэр.

ЩIылъэр зыдэзджызджу, уафэр зыдэхыщIэу екIуэкI зауэшхуэм губгъуэрыс псэущхьэхэри зэхэзехуэн ищIат. ЗэрыхэбгъэщIэн умыIыгъыу уапэщIэхуамэ, уи гъащIэм упыкIат. Блэшхуэхэри щызепщыпщэрт губгъуэм.

Нэмыцэхэр къызэрытхэса мазэ бжыгъэр илъэс бжыгъэу къытщыхъуат. А зэман хьэлъэм дэ тлъэгъуа гузэвэгъуэмрэ дызыхэта бэлыхьымрэ Тхьэм фимыгъэлъагъукIэ зыми. Ди сэлэт хахуэхэм а хьэщхьэрыIуэдзэр щыдахужар иджыпсту хуэдэу сощIэж. МафIэр къызэщIэлындат, шэхэр дэнэкIи щызэблэцIэфтырт, дэри щIыунэ гуэрым драгъэтIысхьауэ дист, зыдущэхуауэ. Зэхэуэ гуащIэм иужькIэ, ди советыдзэм къуажэр къызэрыIэщIагъэкIыжамкIэ хъыбар къэIуащ. ХьэкIэкхъуэкIэхэр дахужри, ди псэм зигъэпсэхужат. «Iей пщIауэ, фIым ущымыгугъ» жыхуаIэрати, зылI и быну зэщIэтэджа ди совет лэжьэкIуэбэм, къыздикIам яхужащ нэмыцэ хъунщIакIуэхэр.

Зауэ нэужь лъэхъэнэри гугъу дыдэу щытащ. Ди адэр пасэу дунейм ехыжри, цIыкIуцIыкIу защIэу ди анэм сабииблыр дыкъыхуэнат, си анэ шыпхъур еянэу. Унагъуэм зэгурыIуэныгъэ илъмэ, абы нэхъыфI зыри щыIэкъым. Дэ, зым Iэпыхур адрейм къиштэжу, дызэрыгъэгушхуэу дыкъэхъуащ. Ди нэхъыжьыфIхэм дызыщIагъэдэIукI хабзэм демыбакъуэу дыкъэгъуэгурыкIуащ.

ЕпщIанэ классыр фIы дыдэу къэзуха нэужь, ерыскъыхэкIхэмкIэ Армавир дэт техникумым сыщIэтIысхьащ заочнэу. СызэреджамкIэ тхылъыр къысIэрыхьэжа нэужь, лэжьэн щыщIэздзащ Налшык IэфIыкIэ щащIу дэта фабрикэм. Абы илъэситхукIэ сыщылэжьауэ, си анэм къуажэм сишэжри, курыт еджапIэм сигъэуващ. Абы сыщылажьэу унагъуэ сихьащ. Пенсэ сыкIуами, самыгъэтIысыжу куэдрэ а IэнатIэм сыIутащ, - жеIэ бзылъхугъэм.

Жану и щхьэгъусэ Быкъыш Хьэсэнбий къуажэм пщIэшхуэ щиIэу дэсахэм ящыщщ. Илъэс куэдкIэ агроному лэжьащ. Зэщхьэгъусэхэм бынитI зэдапIащ, зы щIалэрэ хъыджэбзрэ. Ахэр зыхуей хуагъэзащ, ирагъэджащ.

НэхъыжьыфIым дохъуэхъу быным я быныжым я гуфIэгъуэ илъагъуу куэдрэ Быкъышхэ я жьантIэм дэсыну.

НЭЗРЭН Раисэ.

Ирикъуу къызэрагъэпэщ

«Егъэджэныгъэм теухуауэ» федеральнэ хабзэм, 2012 гъэм къыдэкIам, и 35-нэ статьям къызэрыщыгъэлъэгъуамкIэ, къэрал бюджетыр зи лъабжьэрэ ФГОС-м тету егъэджэныгъэр къыщызэрагъэпэщ еджапIэхэм екIуалIэ ныбжьыщIэхэр зэреджэ тхылъхэмрэ пособиехэмкIэ пщIэншэу къызэрагъэпэщын хуейщ. Хабзэм къару зэригъуэтрэ блэкIа илъэсхэм къриубыдэу а унэтIыныгъэмкIэ лэжьыгъэшхуэ зэфIагъэкIащ ар зи пщэрылъ къулыкъущIэхэм. Мы зэманым а Iуэхум зиужьу, зишэщIу йокIуэкI.

ХАБЗЭМ къызэрыщыгъэлъэгъуам тету, школхэм я библиотекэхэм къыщызэрагъэпэщащ зэреджэ тхылъхэм я фонд, программэхэр я лъабжьэу. Абы къызэщIеубыдэ школакIуэ псоми (1-нэ классым къыщыщIэдзауэ 11-нэм нэсыху) егъэджэныгъэм къыщагъэсэбэпыну тхылъхэр, пособие зэмылIэужьыгъуэхэр, зэрылажьэ тетрадхэр, нэгъуэщIхэри, тхылъымпIэкIэ тедзахэри электрон IэмалкIэ ящIауэ Интернетым илъхэри хэту. Мыбдеж къыщыхэгъэщыпхъэщ - зэреджэ-методикэ тхылъ гупхэм ящыщу къэрал школхэм къыщагъэсэбэпыну зыхуитыр УФ-м ЕгъэджэныгъэмкIэ и министерствэм и арэзыныгъэ хэлъу къащта федеральнэ тхылъхэращ. А тхылъ гупым хиубыдахэр я тегъэщIапIэу, школыр зытет зэреджэ программэри я Iэдэжу, егъэджакIуэхэмрэ библиотекэ лэжьакIуэхэмрэ гъэ еджэгъуэм и кIэухым зэхагъэувэ школакIуэхэр зэреджэну тхылъ гупым я спискэхэр, класс къэс зыхуеинумкIэ зэщхьэщыхауэ. Ахэр къэралым яхухиха мылъкумкIэ къащэхури, библиотекэ фондым халъхьэ. ИужькIэ школакIуэхэм ират тхылъхэр, ахэр зэрызэрахьэми кIэлъоплъ. Гъэ еджэгъуэр и кIэм нэса нэужь, тхылъхэр зэщIакъуэжри, фондым халъхьэж. ИримыкъуIамэ, зэрагъэпэщыж, къащэхуж.

Ди республикэм щылажьэ курыт еджапIэхэм я библиотекэхэм щызэхуэхьэсащ зэреджэ тхылърэ пособиеу куэд. БлэкIа илъэситхур къапщтэмэ, абыхэм щIэуэ къахэхъуащ зэреджэ тхылъу мелуаным щIигъу. Зы илъэс къэмынэу къэрал мылъкум къыхэкIыу щIыналъэхэм хуагъакIуэ тхылъ къэщэхуным хухах ахъшэ хэха. Псори зэхэту къапщтэмэ, 2021 гъэм къыщыщIэдзауэ 2025 пщIондэ школ библиотекэхэм папщIэ къащэхуащ зэреджэ тхылъу 1008068-рэ. Абыхэм текIуэдащ сом мелуан 729-рэ. Ауэ щыхъукIэ, тхылъ нэхъыбэ дыдэ къыщащэхуар 2024 гъэращ: абы щыгъуэ а Iуэхум текIуэдащ сом мелуан 387,136-рэ.

Ди щIыналъэм и егъэджэныгъэ IэнатIэм гулъытэ хэха щызыгъуэтхэм ящыщщ анэдэлъхубзэмрэ лъэпкъ литературэхэмкIэ зэреджэ тхылъхэмкIэ школакIуэхэр къызэгъэпэщыныр. 2024 гъэм апхуэдэ тхылъхэр зэгъэпэщыным хухахащ сом мелуан 29226-рэ. Федеральнэ къэрал егъэджэныгъэ мардэхэм (ФГОС) изагъэ а тхылъ гупыр иджы еплIанэ къыщыдагъэкI ди республикэм. Лъэпкъпсо мыхьэнэ зиIэ а къалэныр я пщэрылъщ КъБР-м ЩэнхабзэмкIэ и министерствэм и IэщIагъэлIхэм. Къыхэгъэщыпхъэщ анэдэлъхубзэхэр зэраджын тхылъхэр бжыгъэ пыухыкIауэ фIэкIа къызэрыдамыгъэкIыфыр: зы илъэсым хуэзэу тхылъ гупу 27-28-рэ. Апхуэдэу мащIэу фIэкIа къызэрыдамыгъэкIыфым къыхэкIыу а тхылъхэр нэгъуэщI щIыпIэхэм щащэу бгъуэтынукъым – псори библиотекэхэм къыхуащэху.

Зэреджэ тхылъхэр къэщэхуным трагъэкIуадэ мылъкур зыхуэдизыр нэхъ наIуэ хъун папщIэ, 2023 гъэм къызэрагъэпэщауэ щIыналъэм щолажьэ «Книгозаказ» хъыбарегъащIэ порталыр. Ар къагъэсэбэпурэ школхэм зэхагъэувэри, ят я IуэхущIапIэм екIуалIэ ныбжьыщIэхэр зыхуеину тхылъхэмрэ абыхэмрэ я бжыгъэхэмрэ зэрыт дэфтэрхэр. Апхуэдэ Iуэху зехьэкIэр хуабжьу сэбэпышхуэщ тхылъхэр и чэзум икIи ирикъуу библиотекэхэм яIэрыхьэнымкIэ.

Мы зэманым ирихьэлIэу Къэбэрдей-Балъкъэрым и школакIуэхэр нэсу къызэгъэпэща хъуащ зэреджэ тхылъхэмрэ пособиехэмкIэ. ДяпэкIэ гулъытэ зыхуащIынур ахэр хъумэнымрэ и чэзум къахэгъэхъуэнымрэщ. Апхуэдэуи зэреджэ тхылъхэмкIэ школакIуэхэр къызэгъэпэщыныр бжыгъэр зи лъабжьэ Iуэху зехьэкIэм хуэгъэкIуэным елэжьынущ.

КЪАРДЭН Маритэ.

ЩIэныгъэм и гъуэгукIэ

Зы щIалэ щыIэт, жаIэ, щIэныгъэ къэлъыхъуэныр зэмангъэкIуэду къилъытэу. «ЩIэныгъэу щыIэр къыпхузэщIэкъуэнукъым, уи Iэ къызыпекIуэкIыну жыхуаIэм иужь уихьэми, узыIэщIиубыдэнущ, гъащIэм и IэфIыр зыхыумыщIэу щIалэгъуэр блэкIынущ», – жиIэрт абы. Зэгуэрым а щIалэр гъуэгу техьащ. МащIэрэ кIуа ар, куэдрэ кIуа, сытми, гъуэгум тещхьэрыукIри, мэз Iув гуэрым щIэгъуэщыхьащ. ЩIыпIэхэм зэи щыIатэкъыми, здигъэзэнур ищIэртэкъым, уафэмкIэ гъуэгур къилъыхъуэнути, вагъуэхэм иригъуэзэфыртэкъым. Апхуэдэурэ щIалэм мэзым жэщ-махуэ зыбжанэ щигъэкIуащ. Ешарэ елIауэ, гуащIэ зицIэ къыхуэмынэжауэ здэкIуэм, абы зы лIыжь жьакIэху гуэр къыIущIащ. ГъащIэм и пIалъэр фIыуэ къэзыщIа тхьэмадэр щIалэм къызэрыIуплъэу къыгурыIуащ абы бийхэм зэрызащимыгъэпщкIури, хьэкIэкхъуэкIэхэми къаIэщIыкIыну хущIэкъуу, мэзым зэрыщIэмыгъуэщыхьари. Абы щIалэр зришалIэщ, и гъуэмылэмкIэ къыдэгуашэщ, и псыхуэлIэр иригъэкIри, мэзым зэрыщIэкIыжыну щIыкIэмкIэ щIэныгъэрэ акъылкIэ къыдэгуэшащ: кърigъэщIащ мэзым здыщIэтым гу зылъитэн хуей нэщэнэхэмрэ жэщыр къытехъуамэ, вагъуэхэм зэрыригъуэзапхъэмрэ. Зи псэр гузэвэгъуэм и Iэдэм дэлъа щIалэм нэхъыжьым фIыщIэ хуищIри къежьэжащ, щIэх дыди и унэ къигъэзэжащ. Абы иужькIэ щIалэм гъуэгум къыщыхуэщхьэпэнкIэ щIэныгъэ зицIэ елъэпэуакъым, ар къэгъэнауэ, пщIэм хуэдэу гъащIэм ущызыгъэтынш зыри зэрыщымыIэр хьэкъыу пхыкIащ. УщIалэ щIыкIэ узытехьэ гъуэгум узыхуэзэнур зыхуэдэр пщIэркъыми, абы ухуэхьэзырын хуейщ. А гъащIэ гъуэгум ухуэзыгъэхьэзырыри щIэныгъэращ.

МЫ ГЪЭСЭПЭТХЫДЭ кIэщIыр дигу къэзыгъэкIыжар иджыблагъэ адыгэ дунейм зэлъащIыса хъыбар гуапэращ. Дунейпсо пщIэ зиIэ, физикэмрэ есэп щIэныгъэхэмкIэ доктор, Бэрбэч ХьэтIутIэ и цIэр зезыхьэ Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетым щIыхь зиIэ и профессор Дэбагъуэ СулътIан щIэныгъэ дунейм щынэхъ ин дыдэу къалъытэ тыгъэр – иригъэкIуэкIа физикэ къэхутэныгъэхэм папщIэ Breakthrough Prize жыхуаIэ саугъэтыр – къыхуагъэфэщащ. А саугъэтым «ЩIэныгъэм и ОскаркIи» йоджэ.

Ищхьэк1э къэтхьа гъэсэпэтхыдэм хэт щIалэм гъуэгу кIыхь къикIуат, щIэныгъэм и пщIэмрэ и уасэмрэ къыгурыIуэн папщIэ. Ауэ а хъыбар кIэщIым и купщIэр зыхэлъэгъуэн хуейр щIалэр щIэныгъэм хуэщхьэпэлъагэу зэрыщытарагъэнкъым, атIэ, сыт и щхьэусыгъуэми, ущIалэхукIэ абы хуэфащэ хьэкъыр зэрыпхуемытыр, апхуэдэ щытыкIэм укъыбгъэдэкIыу уи гъуэгу пхыпшыжын икIи абы зыкъыщыбгъуэтыжын зэрыхуейр арагъэнщ. Зи цIэр дахэкIэ Iуа адыгэ щIалэми гъуэгушхуэ къикIуащ, и фIыщIэр дуней псом зэлъащIысын папщIэ. Абы пасэ дыдэу зэхищIыкIащ щIэныгъэм къызэрыхуигъэщIар, и гъащIэри нэгъуэщIу и нэгу къызэрыхущIэмыгъэхьэнур. А зэхэщIыкIым ар лъагапIэ дишащ, «адыгэ» цIэ лъапIэри иIэтащ. ЗылIкIэ абы лъэпкъым и фIыр зэригъэIуар зимыуасэ щыIэкъым.

Дэбагъуэ СулътIан илъэс куэд лъандэрэ зи ужь ита къэхутэныгъэхэм къапэкIуа гулъытэщ къыхуагъэфэща Breakthrough Prize саугъэтыр. Физикэ щIэныгъэм хуащIа хэлъхьэныгъэхэмкIэ дунейм щыцIэрыIуа щIэныгъэхутэ гупым яхэтащ Дэбагъуэр, икIи, ар къыхэгъэщын хуейщ, абы ирагъэкIуэкIа лэжьыгъэми увыпIэ ин дыдэ щиIыгъащ. Псори зэхэту а гупым къэралиблым я институт 34-м я лэжьакIуэ пашэхэр хэтт. Ахэр зыпэрыта Iуэхугъуэри къызэрыкIуэкъым – мюонкIэ зэджэ пкъахуэжьейр малъхъэдис уэхьым (магнитное поле) щызригъэгъуэт щытыкIэхэр къэхутэнырщ, абыкIэ щIэнпщытэхэр егъэкIуэкIынырщ. ЖыIэн хуейщ мюонкIэ зэджэ пкъахуэм и щхьэхуэныгъэхэм теухуа къэхутэныгъэхэр 1970 гъэхэм Европэм ядернэ къэхутэныгъэхэмкIэ и IуэхущIапIэм (ЦЕРН) къыщрагъажьэри, Брукхейвен къалэм дэт лъэщапIэм щыпащащ, лэжьыгъэхэр щызэфIахари 2025 гъэрщ, Америкэм и Штат Зэгуэтхэм дэт Фермилабе институтырщ. НэхъапэкIэ къэмыхъуауэ, щIэныгъэлI гупым яхузэфIэкIащ мюоным и щхьэхуэныгъэ псори техуэу къыщIагъэщын.

Мюоныр электроным нэхърэ 200-кIэ нэхъ хьэлъэу зы пкъахуэщ. ЩIэныгъэлIхэм къахута g-Iуэхугъуэр е малъхъэдис уэхьым зэрыхэт щIыкIэр къэхутэным дуней псом къыхузэIуех щIэныгъэр зыщымыгъуазэ къарухэр е пкъахуэхэр зэрыщыIэр, ар апхуэдэу щытыр пэжмэ – дунейм и гъэпсыкIэм, ар зэрылажьэ хабзэхэм ехьэлIауэ щыIэ Iуэху еплъыкIэхэм захъуэжынкIэ зэрыхъунур. НэгъуэщIу жыпIэмэ, Физикэм и жыпхъэ убзыхуакIэ (Стандартная модель физики) зэджэм жиIэхэм мы къэхутэныгъэщIэр пэщIоуэ, зэхъуэкIыныгъэхэр хэлъхьэн зэрыхуейми ирешалIэ.

ЩIэнпщытэхэм кърикIуар 2025 гъэм бадзэуэгъуэм и 3-м къытрадзащ, щIэх дыди щIэныгъэ дунейр къызэщIиIэтащ. Мюоным и g-Iуэхугъуэхэр къэзыхута гупым къыхуагъэфэща Breakthrough Prize саугъэтым щIыгъуу, доллар мелуан 18,75-рэ кърататащ.

Италием ядернэ къэхутэныгъэхэмкIэ и институтым и унафэщI Дэбагъуэ СулътIан Фермилабе институтым 2020 гъэ лъандэрэ и Iэтащхьэщ. Мыхьэнэшхуэ зиIэ лэжьыгъэхэр зэфIихащ а институтым. Адыгэ щIалэм и унафэм щIэту институтым япэ дыдэу зэригъэпэщащ пкъыгъуэхэм къапкърыкI хуабэр къэзыхутэ Iэмэпсымэр, калориметркIэ зэджэр. Апхуэдэу мюоным и g-Iуэхугъуэхэр зэрызекIуэ щIыкIэхэр зэхэгъэкIын папщIэ, щIэнпщытэхэр зыхуэныкъуэ лазер малъхъэдисхутэри къэзыгъэунэхуар Дэбагъуэмрэ ар зи пашэ гупымрэщ.

Дунейпсо пщIэ зыгъуэта Дэбагъуэ СулътIан и япэ лъэбакъуэхэр щичар КъБКъУ-ращ. Сыт хуэдиз лъэпощхьэпо IумыщIами, сыт хуэдиз гугъуехь хуэмызами, абы хузэфIэкIащ КъБКъУ-мрэ Мэзкуу къалэм дэт къэрал университетымрэ я программэр къызэдиухын, Курчатовым и цIэр зезыхьэ институтым физикэмрэ есэп щIэныгъэхэмкIэ кандидат диссертацэр щыпхигъэкIын, иужькIэ, имыгъэгувэу, доктор къэхутэныгъэри утыкум кърихьэн. Дэбагъуэр Нобель саугъэтым тIэунейрэ и лауреат хъуа, рентген оптикэм и лъабжьэр зыгъэтIылъа академик Къумахуэ Мурадин и гъэсэнщ, абы и къэхутэныгъэхэми фIыуэ къахэзыгъэхъуа щIэныгъэлI емышыжщ. Апхуэдэу Дэбагъуэр дехьэх пкъыгъуэхэм къапкърыкI хуабэм и лъагагъымрэ Iувагъымрэ къэхутэным, рентген икIи нейтрон пкъахуэхэм тещIыхьа оптикэм и щэхухэр къыщIэгъэщыным. Дэбагъуэ СулътIан Италием ядернэ къэхутэныгъэхэмкIэ и институтым и унафэщIу щыткIэрэ, Мэзкуу къалэм дэт физико-техникэ институтми и профессорщ.

Дэбагъуэм и лэжьыгъэри и гъащIэри хамэщIым епха хъуами, щалъхуа Шэджэм (Къундетей) къуажэм, адэжь лъахэм, къэралым яхуиIэ пыщIэныгъэхэр зэи къигъэтIасхьэркъым. Апхуэдэу абы илъэситI къэс Урысейм къыщызэрегъэпэщ «Channeling» дунейпсо щIэнIуатэр, щрегъэкIуэкI радиацие физикэмрэ техникэмкIэ семинархэр.

Ди лъэпкъэгъу щIалэм дрогушхуэ, и къэхутэныгъэхэм ин дыщIохъукI. Ди гуапэщ Дэбагъуэ СулътIан адэкIи ефIакIуэу, зыпэрыт IэнатIэм нэхъри хигъахъуэу, и ужьым ит и гъэсэнхэм ди щIалэхэм ящыщ куэду къыхэхуэу лэжьэну.

ЩХЬЭЩЭХУЖ Инал.

Дунейм щыхъыбархэр

ЗэпыщIэныгъэхэм зрагъэужь

Китайм и цIыхухэр визэ хэмыту Урысейм къихьэным теухуа хабзэм 2027 гъэм дыгъэгъазэм и 31 пщIондэ къыпащащ. Апхуэдэ унафэм Iэ щIидзащ Урысей Федерацэм и Президент Путин Владимир.

«Китайм и цIыхухэр визэншэу ди къэралым къызэрыкIуэфынум и пIалъэр 2027 гъэм и кIэ пщIондэ гъэIэпхъуэным теухуауэ Урысейм и Президентым къищта унафэр дипломатие лъэбакъуэ къудейкъым. Ар туризмэм, щIэныгъэм, спортым епха зэдэлэжьэныгъэхэм, щIалэгъуалэ зэпыщIэныгъэхэм зегъэубгъунымкIэ IэмалыщIэхэр къызэгъэпэщынымкIэ мыхьэнэшхуэ зиIэщ», - жиIащ УФ-м и Правительствэм и УнафэщIым и къуэдзэ Чернышенкэ Дмитрий.

Вице-премьерым къыхигъэщащ блэкIа илъэсым Урысейм и цIыху мелуани 2-м щIигъу Китайм зэрыщыIар, КНР-м щыщу зыплъыхьакIуэ зы мелуаным нэблагъэ ди къэралым къызэрыкIуар. Мы илъэсым и япэ мазищым Китайм кIуэ урысей туристхэм я бжыгъэм процент 60-кIэ хэхъуащ, а къэралым къикIыу ди щIыпIэм зыщызыгъэпсэхухэм - процент 25-кIэ.

«2027 гъэм и кIэм лъэныкъуитI зэхэзекIуэм хэтхэм я бжыгъэр мелуани 6-м нэсыну догугъэ. Шэч къытетхьэркъым апхуэдэ зэпыщIэныгъэхэр лъэныкъуитIми я экономикэ зыужьыныгъэм щхьэпэ зэрыхуэхъунум», - жиIащ Чернышенкэ Дмитрий.

ЗэпIэзэрыт хъужынущ

«Урысейм гъэсыныпхъэмкIэ щыIэ щытыкIэр мыгувэу зэтес хъужынущ. А зэхъуэкIыныгъэхэм цIыхухэм гу лъатэн щIадзэнущ зэман гъунэгъум. Правительствэр а Iуэхум иужь итщ, Урысейм и Къэрал Думэми ар тэмэму зэфIэха зэрыхъуным хузэфIэкI хэлъхьэныгъэ хуещI», - жиIащ къэралым и Хабзэубзыху IэнатIэ нэхъыщхьэм и УнафэщI Володин Вячеслав.

Абы къыхигъэщащ гъэсыныпхъэр ар щрагъахъуэ щIыпIэхэм зэрырашалIэри зэрефIэкIуэжынур: ахэр ирикъуу къызэрагъэпэщынущ, абы уасэмкIэ щыIэ щытыкIэри зэпIэзэрыт ищIыжынущ.

«Гъэсыныпхъэр яIэн хуейщ дзэ Iуэху хэхар щекIуэкI щIыпIэхэми къэралым и щIыналъэхэми. Абы хуэныкъуэщ гъавэр Iузыхыж IуэхущIапIэхэр, пIэщIэгъуэкIэ цIыхухэм дэIэпыкъуныгъэ етыным епха IэнатIэхэр», - жиIащ Володиным.

Бадзэуэгъуэм и 23, *махуэку*

♦**Джейхэмрэ хыкхъуэхэмрэ я дунейпсо махуэщ**
♦**Урысейм и сату IэнатIэм и лэжьакIуэм и махуэщ**
♦**Абхъаз Республикэм и Къэрал ныпым и махуэщ**
♦**1923 гъэм** къалъхуащ совет дзэ къулыкъущIэ, генерал-майор, тхакIуэ, жылагъуэ лэжьакIуэ **Нэхущ Мырзэбэч (Борис)**.
♦**1944 гъэм** къалъхуащ «Кабардинка» къэрал ансамблым и къэфакIуэу щыта, КъБР-м щIыхь зиIэ артист **ДзыхьмыщI Къэралбий**.

Дунейм и щытыкIэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкIэ, республикэм уэшх къыщешхынущ. Хуабэр махуэм градус 30 - 31-рэ, жэщым градус 19 - 21-рэ щыхъунущ. ЩIым и малъхъэдис щытыкIэм балли 5-кIэ зихъуэжынущ.

Бадзэуэгъуэм и 24, *мэрем*

♦**Уи щхьэр езым бгъэфIэжыным и дунейпсо махуэщ**
Урысейм щагъэлъапIэ Кадастр инженерым и махуэр
♦**1942 гъэм** нэмыцэдзэхэм Дон Iус Ростов къалэр яубыдащ икIи Кавказыр къэзэуным яужь ихьащ.
♦**1940 гъэм** къалъхуащ композитор, КъБР-м, КъШР-м я цIыхубэ артист, УФ-м щIыхь зиIэ и артист, УФ-м и Къэрал саугъэтым и лауреат **Даур Аслъэн**.
♦**1940 гъэм** къалъхуащ философие щIэныгъэхэмкIэ доктор, АКъУ-м и профессор **Къэзан Хьэмзэт**.
♦**1944 гъэм** къалъхуащ тхакIуэ, критик, литературэдж, филологие щIэныгъэхэмкIэ доктор, КъБКъУ-м и профессор, КъБР-м щIэныгъэхэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ **Гъут Iэдэм**.
♦**1961гъэм** къалъхуащ Адыгейм щыщ усакIуэ, тхакIуэ, драматург **Хъунэгу Саидэ**.

Дунейм и щытыкIэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкIэ, республикэм уэшх къыщешхынущ. Хуабэр махуэм градус 27 - 28-рэ, жэщым градус 17 - 20 щыхъунущ. ЩIым и малъхъэдис щытыкIэм балли 5-кIэ зихъуэжынущ.

Къытхэхъуащ

Вэсэмахуэ республикэм къыщалъхуащ сабий 22-рэ: 10-р хъыджэбз цIыкIущ, 12-р щIалэщ.

Дыгъуасэ - сабий 36-рэ: 21-р хъыджэбз цIыкIущ, 15-р щIалэщ.

Бадзэуэгъуэм зэрыщIидзэрэ щIыналъэм дунейм къыщытехьащ сабий 540-рэ, илъэсым и пэщIэдзэм щегъэжьауэ 4916-рэ.

Зыгъэхьэзырар
ЩХЬЭЩЭМЫЩI Изэщ.

Лъэпкъ Iущыгъэ:

Лей зезыхьэм къыщIэкIуэркъым.

Экономикэ Политикэ

Махуэку

Кавказ Ищхъэрэ Жылагъуэ Iуэху

Гъэ еджэгъуэ блэкIам къигъэлъэгъуахэр

УФ-м егъэджэныгъэмкIэ и министр Кравцов Сергей 2026 гъэм екIуэкIа, Зыуэ щыт къэрал къэпщытэныгъэм кърикIуахэм УФ-м и Президент Путин Владимир щыгъуазэ ищIащ.

БЖЫГЪЭХЭМ къыбжаIэнур нэхъыбэщ, Iуэхур зыIутыр къэпщIэн папщIэ. Иджыри къэс зэи къэмыхъуауэ, ЕГЭ-р зытахэм ящыщу еджакIуэ мин 330-м балл 70-м щIигъу къахьащ.

Илъэс къэс «ику ит балл» жыхуаIэр нагъыщитI нэхърэ мынэхъ мащIэкIэ хохъуэ. Щапхъэм и хьэтыркIэ, есэпымкIэ (математикэмкIэ) ику иту еджакIуэхэм къахь баллыр 4,3-кIэ дэкIуеящ, илъэситхум къриубыдэу къагъэлъэгъуахэм балли 9,5-рэ къыхэхъуащ. ФизикэмкIэ балли 4,7-кIэ нэхъыбэ къахьу хъуащ, илъэситхум къриубыдэу а нагъыщэр балл 12,6-кIэ хэхъуащ. БиологиемкIэ илъэсым и къэпщытэныгъэм балли 3,5-рэ къыхэхъуащ, илъэситхум къриубыдэу – 7,8-кIэ нэхъыбэ хъуащ.

ЕГЭ-р зэрырагъэкIуэкI илъэс 25-м къриубыдэу, мы гъэм япэ дыдэ Мэзкуу щыщ школакIуэ Малковэ Екатеринэ балл 500 къиихьащ.

ЦIыхуи 8-м балл 400-м нэс къахьащ. ЩIыналъэ 23-м щыщ еджакIуэхэм балл 300-м нэс къахьащ, апхуэдэхэр цIыху 76-рэ мэхъу. ЩIыналъэ 77-м щыщ еджакIуэ 933-м балл 200 къахьащ.

ГеографиемрэбиологиемкIэ ирагъэкIуэкIа олимпиадэхэм еджакIуэхэм медаль 12 къыщахьащ, абыхэм ящыщу 10-р – дыщэщ. «Зэчийрэ ехъулIэныгъэрэ» фондым министерствэм и гъусэу, олимпиадэхэм щытекIуэ сабийхэм гулъытэ яхуещI. Апхуэдэ еджакIуэхэм ящыщу процент 98-р Урысейм и еджапIэ нэхъыщхьэхэм щIотIысхьэ.

Илъэс блэкIам елъытауэ, колледжхэм щIэтIысхьэну хуитхэм я бжыгъэм мин 30-кIэ хагъэхъуащ, псори зэхэту тIысыпIэ мин 880-рэ хухахащ абыхэм щеджэну зи мурадхэм. IэщIагъэ къыхуагъэлъагъуэхэм я процент 56-р техникэм епхащ. Курыт щIэныгъэ щрат еджапIэхэм щIэтIысхьэну зи мурадхэр зы цIыхум и пIэм тIу щит зэныкъуэкъум пхыкIын хуей хъунущ.

«Профессионалитет»-м щIэтIысхьэнымкIэ зэхьэзэхуэм зы цIыхум и пIэм 4-5 итщ. ЩIалэгъуалэм нэхъыбэу программированиер, машинэ зэпкърылъхьэныр, медицинэр, ухуэныгъэр IэщIагъэу къыхах. А псом и фIыгъэкIэ, иужьрей илъэси 5-м къриубыдэу, еджапIэ нэужьым лэжьапIэ зыгъуэтхэм я бжыгъэр процент 58-м икIри 80-м нэсащ.

Кавказ хъыбархэр

Шэшэн республикэм 2017 гъэ лъандэрэ щолажьэ «Унагъуэ-нэчыхь Iуэхухэр зыхуей хуэзэнымрэ зэщыIеяхэр зэгъэкIужыныкIэ комиссэ». «Грозный» телеканалым къызэритамкIэ, дызэрыт илъэсым ирихьэлIэу, абы зэкъуэхуа унагъуэхэм я зэхуэдитIыр зэригъэуIужащ.

И ЩХЬЭР течауэ жыпIэмэ, мы комиссэм щхьэусыгъуэ гуэрым къыхэкIыу зэщыIея зэщхьэгъусэхэр зэригъэкIужу аращ. 2025 гъэм Шэшэныр зэщхьэгъусэ нэхъыбэ щызэбгъэдэкIыжа щIыналъэхэм язу щытащ: нэчыхь 965-м щыщу 312-р якъутэжат. Иджы къат бжыгъэхэм ятепщIыхьмэ, 2017-2026 гъэхэм къриубыдэу, нэчыхь 6020-м щыщу 3038-р «къигъэпсэужащ» комиссэм. ЗэIущIэхэр упщIэ-жэуап жыпхъэм иту йокIуэкI: зэщхьэгъусэхэр ираджэри, щIызэбгъэдэкIыжа щхьэусыгъуэмкIэ къоупщI, дэтхэнэ зыми и Iуэху зыIутыр зэхагъэкI.

Зи адэ-анэр зэгурымыIуэ ныбжьыщIэхэм зеиншафэ къатоуэ, ахэр псэууэ щытми. Иджы унагъуэ 3038-м щапI сабий мини 5-м тыншыгъуэ ягъуэтыжауэ аращ а бжыгъэм къикIыр.

* * *

«КоммерсантЪ» газетым къызэритымкIэ, Кавказ Ищхъэрэм щIэблэм щIэмыхъуэпсхэр, нэгъуэщIу жыпIэмэ, зи сабийхэр къамылъху щIыкIэ зыгъэкIуэдыжххэр нэхъыбэ щыхъуащ, ипэрей зэманым елъытауэ. Урысейм хыхьэ щIыналъэхэр зэплъытмэ, псом япэ итыр Тверь областырщ: сабий зыфIэзыгъэкIуэдыжахэм я бжыгъэр процент 20,6-кIэ нэхъыбэ щыхъуащ абы. ЕтIуанэ увыпIэр Осетие Ищхъэрэ-Аланием иIыгъщ, процент 14-кIэ нэхъыбэ хъуауэ. Ещанэр – Ингуш республикэрщ. Къэбэрдей-Балъкъэрым етхуанэ увыпIэр иIыгъщ, Мэзкуу иужькIэ. Ди республикэм сабий зыфIэзыгъэкIуэдыжахэм я бжыгъэр процентi 5-кIэ щыхэхъуащ, щхьэ бжыгъэкIэ къапщтэмэ, 1211-м икIри 1271-м нэсащ.

Ауэ щыхъукIэ, Къэрэшей-Шэрджэсым мы Iуэхум ехьэлIа бжыгъэр процент 49-кIэ щыхэщIащ.

НапIэдэхьеигъуэкIэ узэплъэкIыжмэ

Илъэси 140-рэ ипэкIэ, 1886 гъэм Урысейм и Къэрал советым унафэ къищтат Кавказым щыпсэу цIыху бжыгъэр къыхатхыкIыну. А илъэс дыдэм и мэлыжьыхьым лэжьыгъэм пэрыхьауэ щытащ.

ЛIЭЩIЫГЪУЭРЭ ныкъуэрэ ипэкIэ Кавказым щыпсэуа ди лъахэгъухэм я псэукIэр уи нэгум къыщIэзыгъэхьэ хъыбар нэхъ цIыкIури гъэщIэгъуэнщ. Аращ икIи газетым и къалэныр: щIыхубэ гъащIэм хуэчэмымрэ ирикъумрэ къызыфIэбгъэщIыфын хуэдэу, и щытыкIэм щыгъуазэ ущIын. Нобэрей газетхэри топсэлъыхь ар зыхэпсэукI мылъкуми, зыпэрыт лэжьыгъэми, я хэхъуэми, я хэщIми. Зи гугъу тщIы пасэрей къыхэтхыкIыныгъэр щIэрагъэкIуэкIар Тыркум мыIэпхъуэу къэнахэм я бжыгъэр къащIэн папщIэ къыщIэкIынт, сыту жыпIэмэ, Кавказ зауэр зэриухрэ блэкIар илъэситI къудейт. Нэхъ тельыджэжращ, къыхэтхыкIым и бжыгъэхэм къыщагъэнэIуа «Терские ведомости» газетыр къыдагъэкIыну щIадза 1868 гъэм, илъэситI дэкIауэ. Мы бжыгъэхэм гу ялъыдмытэнкIи хъунт а газет щIэрыуэм и япэ редактору щытар ди лъэпкъэгъу щIалэу щымытамэ. Ар мыээ-мытIэу зи цIэ къитIуа абазэ тхакIуэ, журналист, жылагъуэ лэжьакIуэ КIэш АдэлДжэрийщ (1837-1872). УрысыбзэкIэ дунейм къытехьа шэрджэс хъыбархэр япэу утыку къизыхьахэм ящщ «Къалэмбий» щIэмкIэ литературэм къыхэна, цIыхухэм я гур къззыхьэуа КIэшыр.

Нобэрей Адыгейм хыхьэ Кечев къуажэм щыщ щIалэм 1858 гъэм ехъулIэныгъэкIэ ШэткъалэI (Ставрополь) дэт гимназиер къиухри, Бытырбыху дэт университетым и КъуэкIыпIэ факультетым щIэныгъэ щыригъэгъуэтащ. Владикавказ щыIэ Тэрч областым и управленэм 1867 гъэм хагъэхьа нэужь, «Терские ведомости» газетым и редактору ягъэуври, IэнатIэм илъэситху кIэ, езыр дунейм ехыжыху, пэрытащ. А газет щIэрыуэм дэлэжьэурэщ кавказ узэщIакIуэхэу ХьэтIохъущокъуэ Къазий, Къудзокъуэ Лэкъумэн, Ахриев Чах, иджыри нэгъуэщI куэдым тхэн щыщIадзари бгырыс интеллигенцэр къызэрыунэхуари, дунейпсо щэнхабзэм хуэгъэза лъэпкъ литературэр къызэрыунэхуари.

1918 гъэ пщIондэ «Терские ведомости» газетыр Тэрч областым ехьэлIа къэрал унафэ псори къызытрадзэ официальнэ къыдэкIыгъуэу щытащ. Нобэ зи гугъу тщIыну а газетым и 18-нэ къыдэкIыгъуэрщ, 1868 гъэм мэлыжьыхьым и 29-м традза номерым. Аращ ди щIыналъэм илъэси 140-рэ ипэкIэ щыпсэуахэм я бжыгъэхэм я щIыкIэ-псэукIэмрэ къызытехуар. А бжыгъэхэм зэпкъырыщ ущIэуэжыным адыгэм и жылэр зыхуэмыр, иджыри ягъэдэлъэн ямыхуа Iэщэм и лъабжьэм щIэту.

А лъэхъэнэм «Къэбэрдей округ» цIэр зезыхьа ди щIыналъэм теухуауэ мыпхуэдэ бжыгъэхэр къегъэлъагъуэ «Терские ведомости» газетым: пщIантIэ бжыгъэр 7081-рэ мэхъу, хъулъхугъэрэ бзылъхугъэу нэрыбгэ 54233-рэ щопсэу.

АдэкIэ бжыгъэхэр «участкэхэм», нобэрей жыIэкIэкIэ – районхэм ятегуэшауэ къокIуэ.

Бахъсэн участкэр пщIантIэ 3282-рэ мэхъу, нэрыбгэ 21714-рэ щопсэу. Къэбэрдей ЦIыкIур (Джылахъстэнейр) пщIантIэ 1659-рэ мэхъу, цIыху 10335-рэ щопсэу. Шэрэдж участкэр пщIантIэ 2140-рэ мэхъу, цIыху 12029-рэ щопсэу. Бгырыс участкэм и пщIантIэ бжыгъэр къакIуэркъым, нэрыбгэ 10155-рэ щопсэу.

АдэкIэ къыхэтхыкIым цIыхухэр зэхедз ахэр къызыхэкIа лIакъуэкIэ: пщыхэр, уэркъхэр, щхьэхуитхэр, мэкъумэшыщIэхэр, къинэмыщIхэр.

Адрей бжыгъэхэм нэхърэ нэхъ гъэщIэгъуэнщ мэкъумэш хозяйствэм ехьэлIахэр:

«Бахъсэн участкэм хууэ меркIэ 32000-рэ щыхасащ, гуэдзу – 3200-рэ. Iуахыжа гъавэр: хууэ – 400000, гуэдзу – 160000-рэ. Бжьэ матэу 16271-рэ ягъэуващ, мэкъуу пут 1500000-рэ къахащ.

Шыуэ 14386-рэ яIэщ, Iэщышхуэу – 48378-рэ (хыву 814-рэ яхэту), мэлрэ бжэну 159211-рэ. Щхьэли 7, жызумрэ пхъэщхьэмыщхьэрэ щагъэкI хадэу 5 яIэщ.

Къэбэрдей ЦIыкIу (Джылахъстэней) участкэм хууэ меркIэ 12000-рэ щыхасащ, I40000-рэ Iуахыжащ. Гуэдзу 2160-рэ хасащ, 21600-рэ Iуахыжащ. Бжьэ матэу 4496-рэ ягъэуващ, мэкъуу 7500000 къахащ, щхьэли 3 яIэщ. Шыуэ 3762-рэ, Iэщышхуэу 18897 (хыву 1223-рэ яхэту), мэлрэ бжэну 28363-рэ ягъэхъу.

Шэрэдж участкэм хууэ меркIэ 28000-рэ хасащ, 320000-рэ Iуахыжащ. Гуэдзу 2800-рэ хасащ, 120000-рэ Iуахыжащ. Бжьэ матэу 18426-рэ ягъэуващ, хади 2, щхьэл 11 яIэщ. Мэкъуу пут 1300000-рэ къахащ. Шыуэ 8346-рэ, Iэщышхуэу 30789-рэ (хыву 1402-рэ), мэлрэ бжэну - 51210-рэ зэрахуэ.

«Къэбэрдей округым и унафэщIхэм зэрыжаIэмкIэ, Бахъсэн, Шэрэдж участкэхэм мэкъуу къыщахамрэ гъавэу щыIуахыжамрэ къызэрыщыгъэлъэгъуар хуэгъэфэщауэщ, - етх газетым. - Хури, гуэдзри, мэкъури езы Къэбэрдейм фIэкIа щащэркъым, нэхъыбэу Iэщым елэжь къуажэхэм иращэ. Iэщышхуэмрэ мэлхэмрэ Псыхуабэрэ Гумкъалэрэ (Георгиевск) бэзэрым щащэ, шыхэмрэ хывхэмрэ Кавказ щIыбым яшэ. Фор нэхъыбэу щащэр Гумкъалэ щызэхэт Покровскэ бэзэрырщ, ауэ и нэхъыбэр къэбэрдей унагъуэхэм щызэбгрокI. Мэлыцыр цейхэмрэ щIакIуэхэмрэ ятокIуадэ, зэращэшхуэ щыIэкъым».

Газетыр зэрызэрахьа щIыкIэр уи нэгу къыщIигъэувэу, мыхэр тетщ: «Цензурэм хуит ищIащ», «Щытрадзар Тэрч областым и унафэщIым и канцеляриерщ, Владикавказ къалэм», «Редакторыр КIэш Адэлджэрийщ.

Илъэсым и тедзапщIэр – соми 4-рэ кIэпIейкIэ 50-рэ. Унэ хьыпщIэр хэту – соми 5».

«Терские ведомости» газетым и тхыдэр ямыгъэкIуэдыжын папщIэ, 2015 гъэм абы хуэгъэфэща фэеплъ пхъэбгъу Владикавказ къыщызэIуахауэ щытащ. Абы ипэжкIэ, 2010 гъэм «Медиагруппа «Терские ведомости» зыфIэзыщыжа къыдэкIыгъуэм абы и лъэужьыр зэрыпищэр къигъэнаIуэу, лэжьыгъэр зэтриублэжри, газетым и цIэри къиштэжауэ щытащ. Иджырей «Терские ведомости» газетым къалэн зыщещIыж КИФЩI-м щекIуэкI гъащIэр IупщIу къигъэлъэгъуэну, абы щыпсэу лъэпкъхэм я тхыдэр, щэнхабзэр, щIыналъэм экономикэ и лъэныкъуэкIэ иIэ зэфIэкIыр наIуэ къищIыну. Редакцэр зыщIэс унэм тхылъ тедзапIи щолажьэ, лъахэхутэ лэжьыгъэхэр, щIэнгъуазэхэр, публицистикэр щытрадзэу.

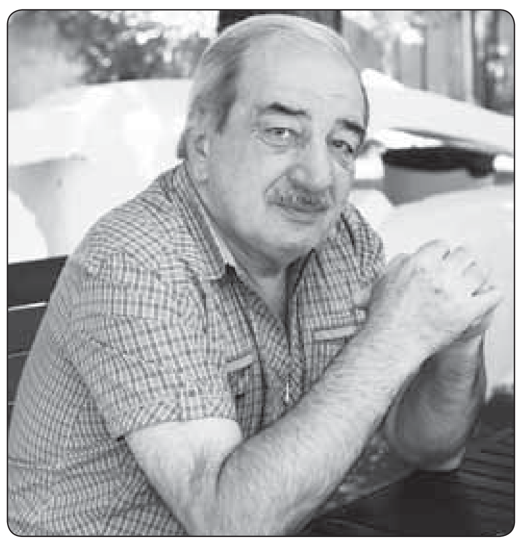

ГушыIэр Тхьэм и щIасэщ

Дыхьэшхэн гуэр, цIыхум и гукъыдэжыр кърипIэту, къэIуэтэным аракъэ адыгэм хужиIар?! АбыкIэ къигъэлъагъуэу аращ абы е зэрыхэмылъыр, езы Тхьэ дыдэми ар зэрыфIэфIыр. ГушыIэр къызыгурыIуэ цIыхури адрейхэм йолъагэкI. Нэгъуэщ1ым къыщыщIа гуэрым щыдыхьэшхыфым и закъуэкъым ар, атIэ и щхьэми щодыхьэшхыжыф. Апхуэдэхэм щхьэкIэ «гушыIэ къыгуроIуэ» жаIэ. А хьэл-щэным и фIыгъэкIэ зэрыхуэ щытыкIэ гугъухэм дахэу, и узыншагъэм емыгуауэу къокIыф. Куэд мэхъу гушыIэм и сэбэпыр. Ахэр зэхэлъхьэныр, гукIэ зэгъэщIэныр, дахэу къэIуэтэныр Iэзагъышхуэщ, щхьэ куцIыр зыгъэлажьэщ, махуэ къэс къэхъу Iуэху шынагъуэхэм уи псэр зэрыщыпхъумэ зы Iэмал щIагъуэщ. ДауиI, гушыIэр зи Iэпэгъу цIыхум а псор зэпилъыту аракъым, апхуэдэу къигъэщIащи тыншу (е дэ апхуэдэу къытщыхъуу) псэууэ аращ.

ЦIыхур зи гушыIэ дахэхэмкIэ зыгъэдыхьэшх артист гъуэзэджэ куэд диIащ, нобэми диIэщ адыгэм. Абыхэм ящыщщ КъБР-м и цIыхубэ артистхэу Думэн Мурадинрэ Къуныжь Алимрэ. Роль ягъэзэщIахэм къадэкIуэу абыхэм утыку кърахьа гушыIэ кIэщIхэми цIыхухэр щыгъуазэщ, абыхэм ящыщхэр гуимыхуж ящыхъуауэ жаIэжу куэдрэ урохьэлIэ. Уеблэмэ Думэн Мурадин зэхуихьэсыжщ, итхыжри къыдигъэкIыжащ ахэр зэрыт тхылъ щхьэхуэ. «Къэбэрдейхэр мэгушыIэ» зыфIища абы и IэдакъэщIэкIым ит гушыIэ кIэщI зыбжанэ щыгъуазэ фытщIынщ, фыдгъэдыхьэшхмэ, фи гукъыдэжыр къэтIэтмэ ди гуапэу.

ИСТЭПАН Залинэ.

АдэкIэ зыри щыIэжкъым

Мусэ зэрыцIыкIурэ лъэбжьанэ хэкIэ жыхуаIэм хуэдэт. Дырийпсырийт, къуейщIейт. Зы махуэ гуэрым абы и къуейщIеигъэм къигъэтэмакъа и анэм хуэмышэчыжу жеIэ:

- ИкIэщIыпIэкIэ си натIэм урашу армэм уашэну Тхьэм жиIэ. Уашэми, щIым и гъунэ дыдэу адэкIэ зыри здэщымыIэжым уашэну. Сэри илъэс зытIукIэ узмылъагъуу зызгъэпсэхунт!

Куэд дэмыкIыу Мусэ дзэм къулыкъу ищIэну яшэри, Чукоткэрэ Аляскэрэ щызэпылъ щIыпIэм и деж къэрал гъунапкъэр ихъумэну ягъэуващ. Мазэ зытIу дэкIауэ Мусэ и анэм письмо къыIэрохьэ, сурэти дэлъу.

Къыдихрэ еплъмэ, си Мусэу плъагъум и Iэпэхэр хы лъэныкъуэмкIэ егъэлъагъуэ:

- Уигу гъэзагъэ, си анэ, адэкIэ зыри щыIэжкъым, - кIэщIэтхат сурэтым.

Мыхъунур хэдзи

Бердрэ Бибердрэ зэныбжьэгъут. Зы хьэблэ щалъхуат, зы класси щеджат, дзэм щашами зы ротэ хэтат. Зэгъусэу лажьэрт. Плъагъунтэкъым а тIур зэмыдауэу, зэрымыгъэкIийуэ. Берд вы гъэшхауэ пIащэт, Биберд абы и бгырыпх пхапIэм нэс къудейт. Берд ауан щIыпIэу иIэр Бибердт. Мыдрейми и ныбжьэгъум кIэщIэпIэскIуэныр зыхилъхьэ щыIэтэкъым. КIэщIу жыпIэмэ, зэрылъагъууи зэрымылъагъууи хъуртэкъым. Махуэ гуэрым Iуэху яIэу а тIур щызэхуэзэну сыхьэт бжыгъэм Биберд къыкIэрыхуат.

А Iуэхум игъэгубжьа Берд и ныбжьэгъур къызэрысу жьэхэлъащ:

- Мырелъ мыр, си кIагуэжь хыфIэздзэжам къыхэдыкIа лъэпэд кIэщI нэхъей! Щхьэ укъыкIэрыхурэ?

- Сыхуитти сыкъыкIэрыхуащ! Уи Iуэху хэлъ сыкъыщIыкIэрыхуам?!

- Тхьэм щхьэкIэ фыкъысхуеплъыт мы хугу хьэдзэм парашюткIэ къепкIэ щхьэ цIыкIу макъышхуэм! Мыр зи цIыкIуагъ укъигъэпэжын?

- Уэ мыхъуну пхэлъыр пхадзмэ, сэ схуэдизи къыпхэнэжынукъым! – икIуэтакъым Биберд!

Противогаз

Зубер и жьакIэр иупсауэ псы хуабэкIэ зитхьэщIыжырт, абы и фыз Думэсарэ хьэблэ сабийм куэбжэпэм и деж щыхыфIадза противогазыр иIыгъыу къыщыщIыхьэжам. Дзапэ уэрэд мащIэр кърищу зызытхьэщI и щхьэгъусэм и щIыб къыдыхьэри, абы противогазыр зыIуилъхьащ, и лIыр къигъэщтэн мурад иIэу. Арщхьэкlэ дэнэт! ХъымпIари къыщIакъым.

- ТIэкIу сегъэдзакъэт, фыз. СыщIэмыкIыу хъунукъым, - напэIэлъэщIымкIэ зызэпилъэщIыхьурэ жиIащ Зубер.

- Ан-н-на, зыри жыпIэркъыми! Моуэ зэ къысIуплъэт! Си нэкIум зэхъуэкIыныгъэ иплъагъуэркъэ зыри? – жиIащ хъымпIар къызэрамыщIым къигъэуIэбжьа фызым.

- Уи набдзэр щIэпчауэ ара? – жиIэри зихуэпэну Зубер пэшымкIэ щIыхьэжащ.

Мы куэншыбыр дэнэ къикIрэ?

Зы махуэ гуэрым бдзэжьеящэ кIуауэ псы Iуфэм здыIусым, Темыркъан къилъэгъуащ мэз щIагъым щIэж псым кърихьэх куэншыбыр. Ар фIэгъэщIэгъуэн хъури, нэхъ ищхьэIуэкIэ къунтх иIыгъыу щыс лIыжь мынэIуасэм бгъэдыхьащ:

- Сэлам узох, тхьэмадэ!

- Еблагъэ!

- Ярэби, тхьэмадэ, къыджумыIэфыну пIэрэ, мы псым кърихьэх куэншыбыр къыздикIыр?

ЛIыжьым, фIыуэ псым хэплъэри, къригъэжьащ:

- Уэлэхьи, щIалэ, ар хъыбар кIыхьым!

- НтIэ, жыпIэркъэ. Сэ иджыпсту зэман нэхърэ нэхъыбэ зыри сиIэкъым. Сыотпускщ...

- Абы щыгъуэ къетIысэх.

Темыркъан хъыбарым зэредэIуэнум хуэхьэзыру тIысащ.

- КъедаIуэ-тIэ! Зэгуэр ди къуажэ зы щIалэрэ зы хъыджэбзрэ дэсауэ жаIэж, фIыуэ зэрылъагъуу. Зэманыр къосри, щIалэр дзэм къулыкъу ищIэну яшэ. Мазэ нэхъ дэмыкIыу къигъэна хъыджэбзым лъыхъу къылъыкъуокIри, лIы ират. А хъыбарыр щIалэм Iэрохьэ, игу щIохьэ, гузэрыдзэ ещIри, щхьэпылъэ зещIыж. А Iуэхугъуэр щIалэм и адэ-анэм къалъоIэсри, ягу щIохьэ. А щIалэ закъуэрт яIэри, гузэрыдзэ ящIри, абыхэми щхьэпылъэ защIыж. Къэхъуа гуауэхэмкIэ къуаншэр и щхьэм хуехьыжри, бзылъхугъэми щхьэпылъэ зещIыж. Хъыджэбзым и адэ-анэм, ар гуауэ ящохъури, щхьэпылъэ защIыж. Хъыджэбзыр зышауэ щыта щIалэми...

Темыркъан, хуэмышэчыжу, лIыжьым и псалъэр зэпеуд:

- Уа тхьэмадэ! Мы къебгъэкIуэкI хъыбарымрэ сэ сызэрыноупщIамрэ сыт зэхуаIуэху? Сэ сызыщIэупщIар мо куэншыб псым кърихьэхыр къыздикIырщ.

- А-а-а, мора жыхуэпIэр? Зыгуэрым къыхидзэу къыщIэкIынщ! – жиIащ лIыжьым.

ЩIэныгъэм и упщIэ нагъыщэхэр

Адыгейм гуманитар щIэныгъэхэмкIэ и институту КIэрашэ Тембот и цIэр зезыхьэм мэкъуауэгъуэм и 15-м щекIуэкIащ «Мейкъуапэ и археологие фэеплъхэм щэнхабзэмрэ тхыдэмрэ щаубыд увыпIэр» урысейпсо щIэныгъэ конференц. Налшык щыщ бзэ щIэныгъэлI Быф Елбэрд абы хэтахэм язщ.

АДЫГЭ республикэм и журналист пажэ ГъукIэлI Сусаннэ Къэбэрдей-Балъкъэрымрэ Адыгеймрэ зэпищIэныр Iэзэу къызэхъулIэхэм ящыщщ. Псом хуэмыдэу уигу хагъахъуэ ди анэдэлъхубзэм и къудамэхэр зэуIуу щызэхэпх зэIущIэхэм. «Псэлъэгъу» (ЗэдэгушыIэгъу») нэтыным Сусаннэ мызыгъуэгу иригъэблэгъа Быф Елбэрд абы къыщипсэлъахэр нэхъыбэм ялъэдгъэIэсыну тфIэигъуэщ.

Елбэрд адыгэбзэм и къудамэ псомкIи зэрыпсалъэмкIэ кърigъэжьащ Сусаннэ и уэршэрыр. Ауэ къеплъхэм бзэм и къарур нэхъ зыхащIэн папщIэ, журналистымрэ IэщIагъэлIымрэ щхьэж езым къыдалъхуа щIыпIэбзэр къагъэщхьэпащ.

«Дауэ адыгэбзэм и къудамэхэр зэрызэбгъэщIар? Шапсыгъ диалектми, абэзэхэми, бжьэдыгъу псэлъэкIэми уропсалъэ, жаIэри къыбгуроIуэ?» - щIэупщIащ Сусаннэ.

УпщIэм и жэуапу, Елбэрд зи цIэ къраIуа бзэ къудамэхэмкIэ и жэуапыр иухуащ, ауэ къызэрыдалъхуам къыхэкIыу, къэбэрдей щIыпIэбзэмкIэ щыуагъэншэу псэлъэфыну нэхъ къызэригъэгугъэм трищIыхьу жиIэри, уэршэрыр ежьащ.

Елбэрд адыгэбзэм и макъхэм, фонологием йолэжь. «Макъхэр зэрызэмыщхьыр сфIэгъэщIэгъуэнт, - пидзыжащ абы Сусаннэ, а лъэныкъуэр къыщIыхихам щытепсэлъыхьым. - Псалъэм папщIэ, Емыж Нурбий и уэрэд сыщедаIуэкIэ, щхьэ «сыфай» жиIэрэ, «сыхуейщ» жимыIэу? Апхуэдэ упщIэхэм я жэуап къэслъыхъуэху, нэхъри сыдихьэхыурэ сыхэпщIащ».

- Адыгэбзэм и къудамэхэм ущелэжькIэ, дэтхэнэр макъ гъэпсынымкIэ нэхъ гъэщIэгъуэну къыхэпхрэ? – щIоупщIэ Сусаннэ.

- МыгъэщIэгъуэн зыри яхэткъым. Дэ беиныгъэу диIэр а къудамэхэрщ. ЩIыпIэшхуэм дызэрисар, щIышхуэ зэрытIыгъар, тхыдэшхуэ зэрыдиIар къагъэлъагъуэ абыхэм. Диалект къэс ди тхыдэр къигъэщыпкъэу апхуэдэщ. Псалъэм папщIэ, абэзэхэм я щIыпIэбзэр ипэкIэ нэхъ кIуэтауэ къысфIощI, зэхъуэкIыныгъэ нэхъыбэ хэтщ. Шапсыгъым зы пасэреигъэ гуэр хэлъщ, беслъэнейм ардыдэр нэгъуэщIу къыщыхощ. Псалъэм папщIэ, бжьэдыгъум «Iыхьиплiу зэхэлъ системэ» жыхуаIэр ихъумауэ щытщ, жьы зыщIэт-зыщIэмыт макъхэр. Псори гъэщIэгъуэнщ,зыгуэркъыхэзгъэщхьэхукIыфыну щыткъым, - жиIащ Елбэрд.

- Макъ гъэпсынымкIэ дэтхэнэра нэхъ къииныр?

- Бжьэдыгъум ейр нэхъ къиинынущ, сыту жыпIэмэ, абы жьы зыщIэт макъхэр хэтщ: «б», «п» хуэдэхэр. КIэмыргуейхэми къэбэрдейхэми ар зыхамыщIыкIыххэнри хэлъщ. Сэ сесащи зэхызох, ауэ зымыщIэм зы макъыу къыщцыхъункIи хъунущ. ЗымыцIыхум ар щыуагъэу къыщохъу.

- Дауэ уеплърэ, адыгэбзэр дэнэ къикIа, сыт хуэдэбзэм къытекIа? Хьэтыбзэм къытехъукIауэ е зызэман адыгэбзэмрэ хьэтыбзэмрэ зэгъусэу щытауэ жаIэ, уарэзы абыкIэ?

- Мы хьэтыбзэм цIыхур тIэкIу игъэщхьэрыуауэ щытщ, пэжыр жысIэнщи. Романтикэ гуэри къыхэмыхуэу хъуркъым, дауи. «Анадолэм иса цивилизацэшхуэм дэ дыкъыхэкIащ», - жаIэри, цIыхур тIэкIу мэбэлэрыгъ. Мыбы и пэжыпIэр нобэрей бзэ щIэныгъэм къызэрихутэмкIэ зэрыщытыр, сэ зэрыслъагъур жысIэнщ. Iуэхур зыIутращ. Адыгэ-абазэ бзэ унагъуэр щыIащ икIи щыIэщ. Хьэтыбзэр илъэс миниплI ипэкIэщ щыщыIар. Илъэс миниплI ипэкIэ къыхэгъэщхьэхукIауэ адыгэбзэ иджыри щыIакъым. ЩыIар адыгэ-абазэ пасэреибзэ, «праязык» жыхуаIэращ. А бзэмрэ хьэтыбзэмрэ зы лъэхъэнэм хеубыдэ. Ахэр зэблагъэ дыдэу щIэныгъэм зэкIэ жиIэфыркъым. Сыт щхьэкIэ? Пэжым ухуеймэ, хьэтыбзэм щыщу къагъуэтыжа псалъэхэр 100-м нэсыркъым. Псалъэхэр ятхыжауэ щыIэщ. И гъэпсыкIэр абазэбзэми адыгэбзэми ещхьыркъабзэщ. Абы гу лъатащ щIэныгъэлIхэм. КъухьэпIэ кавказыбзэхэм ещхьщи, зэгъэпщэн хуейр ахэращ. Ауэ лъабжьэ зиIэ псалъэхэр къапщтэмэ, куэд хъуркъыми, зэплъытыну бзэр пщIэркъым. Иныкъуэ псалъэхэр тохуэ адыгэбзэмрэ абазэбзэмрэ. Мыр гъэщIэгъуэнщ. «Сыту ещхь», - жыуегъэIэ. Мыдрей псалъэхэр темыхуэххэнкIи хъунущ. Нэхъ зэтехуэн хуейуэ псалъи 100 щыIэщи, темыхуэ куэди яхэтщ. Псалъэм папщIэ, *мазэ, бзэ...* Ахэр техуэххэркъым адыгэабазэбзэхэм. Аращи, дауэ абы узэреплъынур? Иджыри щIэныгъэм къихутэфакъым. И благъэ дыдэу щыт хьэтыбзэр адыгэ-абазэбзэхэм, хьэмэ зыгуэркIэ зылъэIэсауэ зэщхь хъуа къудей? Сэ иджыри жэуап уэстыфынукъым.

- Бзэм и фIагъкIэ лъэпкъым и тхыдэр зэбгъэщIауэ щыт?

- Бзэм къегъэлъагъуэ дыкъызэрекIуэкIар. Псалъэм папщIэ, бжьэдыгъумрэ шапсыгъымрэ зэщхьу зыгуэр яхэлъщи, зэгуэр зы лъапсэ зэраIар къыбгуроIуэ. КIэмыргуеймрэ абазэхэмрэ апхуэдабзэу зы лъапсэ зэраIар нэрылъагъущ. Къэбэрдеймрэ беслъэнеймрэ я Iуэхури гурыIуэгъуэщ. Куэд къыбжеIэ бзэм, дауи.

Сусаннэрэ Елбэрдрэ я уэршэр купщIафIэм щыщу къэтхьар и Iыхьэ плIанэ хуэдизщ, абы и кIэм нэс еплъыну гукъыдэж зыщIым нэтыныр Адыгейм и ГТРК-м и напэкIуэцIми интернетми къыщигъуэтыфынущ. Ауэ хьэтыбзэмрэ иджырей адыгэбзэмрэ зэдгъапщэурэ лъэныкъуэкIэ къаплъэхэр зыщыдмыгъэдыхьэшхын папщIэщ мы нэтыным и хъыбарыр щIыфлъэдгъэIэсар. ЩIэныгъэлIхэм илъэс пщIы бжыгъэхэр зытрагъэкIуадэ къэхутэныгъэхэм уащхьэпрылъу, «мыбы къикIыр мыращ» жыпIэныр, Елбэрди зэрыжиIауэ, мащIэу узыгъэщхьэрыуэ щIэныгъэншагъэщ.

«Махуэкум» и къыдэкIыгъуэр зыгъэхьэзырар
ЧЭРИМ Марианнэщ.

Ди Курп пшэплъхэр

«Курпские зори» ансамблым хэтхэм яхэсыр КIэрэф Мурадинщ.

Зыгъэпсэхугъуэ пIалъэр къэсамэ, дэтхэнэри псом япэу еIэу къыщIэкIынщ къыщалъхуа щIыналъэмкIэ. Сэри ахуэдэу сфIэфIщ си Къаншыуей (Курп Ищхъэрэ) жылэжьым гъэмахуэкIэ сыкIуэжыну. Мы тхыгъэр къыщIэзгъэжьар зызгъэпсэхуу къуажэм сыдэсыху, сигу къэкIыжахэмрэ сфIэгъэщIэгъуэн хъуахэмрэ фхуэсIуэтэжыныр папщIэщ.

ДИ къуажэм «Жаншэрхъ» топджэгу гуп щIэрыIуэ (1978 гъэм къызэрагъэпэщауэ) зэрииIар фIы дыдэу ящIэж къуажэдэсхэм. Абы си адэри си адэ къуэшыри хэтащ. Ауэ нобэ сытепсэлъыхьыну сызыхуейр 1960 гъэм Курп Ищхъэрэ къыщызэрагъэпэщауэ, ди нобэми «уей-уей» жезыгъэIэ Iэпэпшынэуэ гупырщ. «Курпские зори» - аращ зэреджэри.

И чэзум уи къэлэмыр къыумыгъэсэбэпмэ, блэкIам уэзэрылъэмыIэсыжынур хьэкъщ, а гупсысэм сыхуишащ ди къуажэ клубым. Индие кинохэр щыщIэрыIуэ зэманым жылэдэсыр щIэмыхуэу абы щызэхуэсу зэрыщытам и хъыбари мызэ-мытIэу нэхъыщIэхэм зэхэтхащ. РСФСР-м щIыхь зиIэ и артист, КъБАССР-м и цIыхубз артист Тубай Мухьэмэд и цIэр зезыхьэ ЩэнхабзэмкIэ унэм мы зэманым цирк, пшыхь, нэгузегъэужь Iуэху куэд щрагъэкIуэкI, гулъхьэжу щIэблэр щIагъасэ. Абы и щыхьэтщ зи гугъу фхуэсщIынухэр гупым и унафэщI Къхуэхъужь Тимуррэ ЩэнхабзэмкIэ унэм и унафэщI Унэж Артуррэ саIуэщIэну Iуэхущхьэм хидзэжу Астрахань нэс къикIыу къэкIуа аттракционхэм къуажэм сабийхэм я нэгу зыщрагъэужьу сызэрырихьэлIар.

Си пэублэм тIэкIу кIыхь зезгъэщIами, адэкIэ зи гугъу фхуэсщIынур ди нэхъыбэм зэрыфIэгъэщIэгъуэнынум щыгъуазэщ. Iэпэпшынэуахэм я цIыху абы хэтахэмрэ нобэ утыку зыгъэбжьыфIэхэмрэщ. Псом япэу къыхэзгъэщыпхъэр мыбы ирагъэжьащ: 1977 гъэм Iэпэпшынэ (балалайкэ) еуэ ансамблыр щIыналъэ макъамэ зэхьэзэхуэм щытекIуэри, абы хэтхэр Венгрием, Болгарием, Румынием ягъэкIуауэ щытащ. А зэманым нэгъуэщI къэрал укIуэным гугъуехьыр пылът, абы щыгъуэми пщIэншэу апхуэдэ гъуэгуанэ къыпхуэзэрагъэпэщыныр тыгъэ лъапIэ дыдэт. А зэманым гупыр цIэрыIуэу, зэфIэкI иIэу зэрыщытам хуэдэу нобэми къогъуэгурыIуэ. 2004 гъэм лъэпкъ щэнхабзэм хэлъхьэныгъэ хуищIыр къэлъытэри, «Курпские зори» ансамблым «цIыхубэ» цIэр къыфIащащ (а фIэщыгъэм зэрыхуэфащэр гупхэм илъэсищ къэс кърагъэлъытэ хабзэщ, мы гъэми зи гугъу фхуэсщI гупым и лъэхьэныгъэр игъэлъэгъуэри, и Iэзагъэм щыхьэт иритэхъуэжащ).

ИрефIакIуэ Iэпэпшынэр!

БлэкIар умыщIэу, къэкIуэнур къыпхуэщIэнукъым жыхуаIэрати, гупым хэта нэхъыжьхэм я гукъэкIыжхэр щхьэпэщ. Апхуэдэу къытIэрыхьащ Щад Борис макъамэ Iэмэпсымэм пыщIа зэрыхъуамрэ езыр хэту ансамблым къикIуа гъуэгуанэмрэ щытепсэлъыхьыж и Iэрытхыр. Ар зэритхам хуэдэу къыдохь: «Псори къыщежьар ди адэ Щад Мэмыхъу и дежщ, ХХ лIэщIыгъуэм. Абы езым ищIыжауэ Iэпэпшынэ иIащ. Ар иджырей Iэмэпсымэхэм къащхьэщыкIырт, уеблэмэ дагъыстэнхэм ейм нэхъ ебгъэщхьынут. ЯпэщIыкIэ Iэмэпсымэм и теплъэр пхъэм къыхиIущIыкIырт, итIанэ ар фIыуэ игъавэрт, игъэгъущыжырт. Апхуэдэу щIищIыр къэмычэн щхьэкIэт. Псори зэпэщу щIын иуха нэужь, макъамэ къригъэкIыну хуежьэрт. Дэ дыбынунагъуэшхуэт, зэкъуэшищрэ зэшыпхъуиплIрэ дыхъуу. ПщыхьэщхьэкIэрэ ди адэр Iэпэпшынэм еуэн щыщIидзэкIэ, абы и хъуреягъкIэ дыкъетIысэкIырти, дедаIуэрт. АпхуэдизкIэ а макъамэ Iэмэпсымэм и къэIукIэм дыдихьэхати, жэщи махуи дыхуейт дедэIуэну. А зэманым радио, телевиденэ щыIэтэкъыми, тфIэгъэщIэгъуэнт ди адэм макъамэхэр къыздрихыр. Ауэрэ балигъ сыхъури, сэ дзэм къулыкъу щысщIэну сыдэкIащ. Армэм дагъыстэн щIалэ гуп гъусэ къыщысхуэхъури, ансамбль къызэдгъэпэщауэ, ди дзэ частым пэгъунэгъу къуажэхэм дыкIуэурэ концерт щытт дыхъуат. Апхуэдэу илъэсищыр псынщIэу кIуэри, къуажэм къэзгъэзэжащ. СыкъыздэкIуэжам клубым и унафэщIу сагъэуващ. Лэжьыгъэр сфIэфIт, ауэ гугъут: хуиту дыщызэхуэсын пэш диIэтэкъым.

Илъэс щIагъуэ дэкIыртэкъым ди куейм щыIэ ЩэнхабзэмкIэ унэхэм я художественнэ самодеятельностхэм хэтхэр зэхуашэсурэ зэпрамыгъауэу. Iэпэпшынэм Iэзэу еуэрт ди къуажэ щIалэхэр. Апхуэдэ зэпеуэхэм я зым «Кавказ Ищхъэрэм щыпсэу лъэпкъхэм я макъамэхэр» зыфIэтща лэжьыгъэр щыдгъэIуат. КъэпщытакIуэхэм ди ансамблыр нэхъыфI дыдэу къалъытэри, гулъытэшхуэ къытхуащIат - мазэкIэ зыгъэпсэхуакIуэ Румынием, Болгарием, Венгрием дагъэкIуащ. Махуэ псор тенджыз Iуфэм щыдгъакIуэрт, пщыхьэщхьэхэм хьэщIэщым хэт шхапIэм драгъэблагъэрт. Псори фIыт, арщхьэкIэ ди гур унэмкIэ, ХэкумкIэ къеIэрт, дыхуэзэш хъуат. Уеблэмэ дыкъэкIуэжу гъуэгу дыздытетым, ди лъахэм усэ цIыкIу хузэхэтлъхьащ, урысыбзэкIи адыгэбзэкIи зэхэту. Зы уэрэджыIакIуэ ди гъусэт, гитарэми еуэу. Арати, усэм макъамэ щIэтлъхьэжри, «Къаншыуей» уэрэдым къежьапIэ ар хуэхъуащ. Дагъуэншэ занщIэу ар хъуагъэнтэкъым, дауи, ауэ абы хэт дэтхэнэ зы псалъэри гумрэ псэмрэ къазэрыбгъэдэкIар шэчыншэщ. Арагъэнщ нобэми ди щIалэгъуалэм а уэрэдыр щIаIурылъыр. Къуажэхэми Къущхьэхъу хъупIэхэми куэдрэ ар щыIуащ. Щадхэ ди лъэпкъымкIэ къэзгъэзэжынщи, ди бынхэми абыхэм я быныжхэми Iэпэпшынэр IэщIыб ямыщIауэ йоуэ. Ансамблым хэтщ Щад Артури, ди адэ шыпхъум и къуэ Щомахуэ Руслани. ГуфIэгъуэ гуэр дыщиIэм, дызэхуосыжри, зэгъусэу Iэпэпшынэ дызэдоуэ. «Курпские зори» фIэщыгъэр ансамблым щыфIэтщар 1980 гъэрщ. Гупым япэ увыпIэ куэд къиихьащ, щIыхь тхылъ бжыгъэншэхэр иIэщ. ИрефIакIуэ Iэпэпшынэр, ирепсэу «Къаншыуей» уэрэдыр, иращIэ цIыхухэм абы и къежьапIэр. Тэрч районым хьэгъуэлIыгъуэ дэнэ щемыкIуэкIми мы уэрэдыр къемыуауэ зэфIэкIыркъым. Си тхыгъэр сухыну сыхуейт а уэрэдым и ежьумкIэ:

«Нижний Курп, Нижний Курп -
милая земля!
Малая Кабарда - Родина моя.
Къаншыуей, Къаншыуей -
фIыуэ слъагъу щIыналъэ!
Джылахъстэней, Джылахъстэней -
си адэм и Хэкужь».

IэщIагъэр къыдалъхуами ярейщ

«Курпские зори» гупыр республикэм и щэнхабзэ гъащIэм жыджэру зэрыхэтым нэмыщI, гъунэгъу щIыналъэхэми (Осетие Ищхъэрэ - Аланиемрэ Ингуш Республикэмрэ) яшэурэ зыкъыщагъэлъагъуэ, республикэм и махуэр щагъэлъапIэ, ТекIуэныгъэм и махуэшхуэр, Адыгэхэм я махуэр, Щэнхабзэм и лэжьакIуэхэм я махуэр сыт щыгъуи даIэт.

Лъэпкъ макъамэм пщIэ хуащIу, хуэсакъыу ар яхъумэу иджыпсту гупым хэтщ цIыху 17: Кхъуэхъужь Тимур, Уэркъуасэ Хьэсэдин, Щомахуэ Руслан, Щад Артур, ФIэщмыхъу Хьэсэн, Къарэжь Медик, Жылэхьэж Мухьэмэд, Къарэжь Эдуард, Щомахуэ СулътIан, Серкэ Заур, Унэж Артур, ТеуныкI Мухьэмэд, Тажедут Мухьэмэд, Унэж Аркадий, Унэж Арсен, Джэдгъэжь Казбек, Хъалил Имран сымэ.

Кхъуэхъужь Тимур я пашэу (2009 гъэ лъандэрэ ансамблым и унафэщIщ), гупыр щIыналъэ, дунейпсо Iуэхухэм жыджэру хэту къогъуэгурыкIуэ, нэхъыщхьэращи, цIыхубэм ягу дохьэ я макъамэ еуэкIэр. Апхуэдэу екIуу ахэр хэташ адыгэ узэщIакIуэ Нэгумэ Шорэ къызэралъхурэ илъэс 200 зэрырикъум и щIыхькIэ макъамэ Iэмэпсымэ еуэхэм папщIэ зэхаубла зэпеуэм, «Тэрч зэныбжьэгъугъэм и псыежэхщ» зэхыхьэм. Артийскэ комитетым къызэригъэпэщ «Нальчик - подкова счастья» лъэпкъыбэ зэхьэзэхуэм ансамблым япэщIыкIэ (2017 гъэм) - ещанэ увыпIэр, къыкIэлъыкIуэу (2019 гъэм) япэ увыпIэм дыщэ медалхэр щIыгъуу, къыщихьащ.

Апхуэдэ ехъулIэныгъэшхуэхэр яIэн папщIэ, гупыр зыунэтI я унафэщIым мащIэу и гугъу фхуэсщIынщи, Кхъуэхъужь Тимур езыр школым щыщеджа зэман лъандэрэ макъамэм дихьэхыу къэхъуащ. Зызэман спортым зритри, «Спартак Налшык»-м лъэрыгъажэ спортым зыщыхуигъасэу, уеблэмэ СССР-м спортымкIэ мастерым и кандидат хъуауэ, хэнейрэ КъБАССР-м и чемпион хъуауэ щытащ. АрщхьэкIэ макъамэмкIэ и гур нэхъ щыIэти, зытхьэкъуа IэщIагъэр къищтэжащ.

Тимур езэш имыIэу Iэпэпшынэ еуэхэм я деж кIуэрт. Абыхэм я Iэпэр зэрытрагъэувэм кIэлъыплъым-едаIуэурэ, унэм къэкIуэжа нэужь, игу ириубыдахэм езыри еуэурэ хуэмурэ зригъэсащ. АпхуэдизкIэ а макъамэ Iэмэпсымэм ар дихьэха хъуати, езыми макъамэхэр къигупсысыжурэ Iэпэпшынэм кърригъэкIырт. Ансамблым ар хыхьащ 1975 гъэм. И зэфIэкIыр нэхъри гурыIуэгъуэ хъун щхьэкIэ, мыр къыжысIэнут: Кхъуэхъужьым макъамэ гуэр зэхихыну фIэкIа хуейкъым, асыхьэту и Iэпэпшынэрами, синтезаторрами, пианинэу щытми ар кърригъэкIыфынущ. Тимур зэрыжиIэмкIэ, гупым хэт дэтхэнэри апхуэдэщ, IэщIагъэр къыдалъхуами ярейщ.

1986 - 1988 гъэхэм Тимур Курп Ищхъэрэ къуажэм ЩэнхабзэмкIэ и унэм и унафэщIуи лэжьащ, иужькIэ курыт школым илъэс куэдкIэ макъамэм щыхуригъэджащ. Къалэн нэхъыщхьэу гупым мы зэманым зыхуегъэувыж я IэщIагъэр къыдэкIуэтей щIэблэм IэщIалъхьэныр.

- Иджыпсту нэхъыбэу дызыхущIэкъур ди гупжьейхэм сабийхэр къызэретшэлIэнырщ. ЩIалэгъуалэр ди макъамэ Iэмэпсымэхэм дегъэхьэхыныр, абыхэм еуэфу гъэсэныр лъэпкъым дежкIэ мыхьэнэшхуэ зиIэщ, - жеIэ Кхъуэхъужьым. - Ауэ диIэ Iэпэпшынэхэр гъущI чыданэ кIапсэкIэ зэдгъэпцIыжауэ апхуэдэти (утыку дыкъызэрихьэри ахэрат), иджыри къэс Iэмал щIагъуэ диIакъым. Iэпэпшынэрэ шыкIэпшынэрэ унагъуэкIэ яIэмэ, ахэр къыздахьурэ щIэблэм дадэлажьэу арат. Мы гъэм ансамблхэм «цIыхубэ» цIэр щыпхагъэкI еплъыныгъэм ди ансамблри хэтати, абдеж ди Iуэху зытетыр къэпщытакIуэхэм щажетIэм, ягъэщIэгъуат: «Дауэ апхуэдэ Iэмэпсымэхэм япэ увыпIэхэр къызэрыфхьыфыр», - жаIэри. «Iэпэпшынэм езым иIэн хуей бзэпсыр илъу щытамэ, нэхъ дахэжу дыфхуеуэнут», - щыжытIэм, ди гугъуехьыр зэхащIыкIри зыкъытщIагъэкъуащ. Иджы Iэмал дгъуэтащ ЩэнхабзэмкIэ унэм къекIуалIэхэр екIурэ-ещхьу дгъэсэну. Ди ужь къиувэну щIалэгъуалэм нобэ дадэмылажьэу хъунукъым, ансамблым иджыпсту хэтхэм ди ныбжьыр зэрыхэкIуатэр къэплъытэмэ».

Тимур игу къегъэкIыж Iэщыхъуэхэм я лъэIукIэ Къущхьэхъу нэс кIуэурэ гупыр Iэпэпшынэхэм яхуеуэу, куейм иту хъуар я макъамэхэм зэхуишэсрэ къедаIуэу зэхэсу зэрыщытари. «Сэ сощIэж гупым сэ нэхърэ нэхъыщIэ хэмыту щыщыта зэманри, иджы сэ нэхъыжьи яхэткъым», - жеIэ абы.

Унэж Артур къыхегъэщ «Курпские зори» ансамблым и цIэр зэпымыууэ жаIэу, псалъэ гуапэ куэди щытхъуи къызэрыхуагъэфащэм зэрыригушхуэр.

«Тэрч районым ЩэнхабзэмкIэ и унэм и унафэщIу щыта КIэрэф Мурадин (иджыблагъэ дунейм ехыжащ, и ахърэтыр Тхьэм нэху ищI) жиIэрт мыпхуэдэу: «Къаншыуей школым и унафэщIу сыщылэжьащи, фIыуэ сощIэ а къуажэм цIыху зэчииифIэхэр зэрыдэсыр: уэрамым ирикIуэ дэтхэнэри къэгъэувыIи, ар хьэмкIэшыгу исрами тракторым тесрами, Iэпэпшынэ IэщIэлъхьи Iэзэу пхуеуэфынущ». Мис апхуэдэ псалъэхэм цIыхум и гуащIэдэкIыр псыхэкIуадэу зэрыщымытыр къыгурегъаIуэ. Къыхэзгъэщыну сыхуейт мы гъэм КъБР-м ЩэнхабзэмкIэ и министерствэм Iэпэпшынэу 11 къызэрытхуищэхуар. Сыт хуэдэ ансамблми хуэдэу, «Курпские зори» гуприи иджы нэхъ егугъунущ абы хэтхэм яужь къиувэну щIэблэ зэригъэсэнум. Апхуэдэ гупыщIэ 2022 гъэм зэхэтшагъэххэщ, зэкIэ лъэпкъ макъамэ Iэмэпсымэм зэреуэным теухуауэ япэ лъэбакъуэхэр ячу аращ. КъинэмыщIауэ, дыхущIокъу гуп хэтыкIэм, утыку ихьэкIэм гулъытэ хуедгъэщIыну. Псалъэм папщIэ, ехъулIэныгъэфIхэр къигъэлъагъуэу щапхъэу къэсхьынщ Хъалил Имран. ЩIалэр уэрэд жыIэнми Iэпэпшынэми хуэIэкIуэлъакIуэщ. Апхуэдэ щIэблэ ди мащIэкъыми, къэкIуэнум фIыкIэ дыщогугъ».

Мы ансамблым и макъамэ еуэкIэр сэри мызэ-мытIэу зэхэсхащи, сэ къызбгъэдэкIыу мы зыр тхыгъэм щIызгъужынт: си щхьэкIэ срогушхуэ икIи сропагэ апхуэдэу дахэу IэпэпшынэкIэ ди лъэпкъ макъамэхэр утыку щызыгъэIу нэхъыжьыфIхэр ди къуажэм зэриIэм.

БАГЪЭТЫР Луизэ.

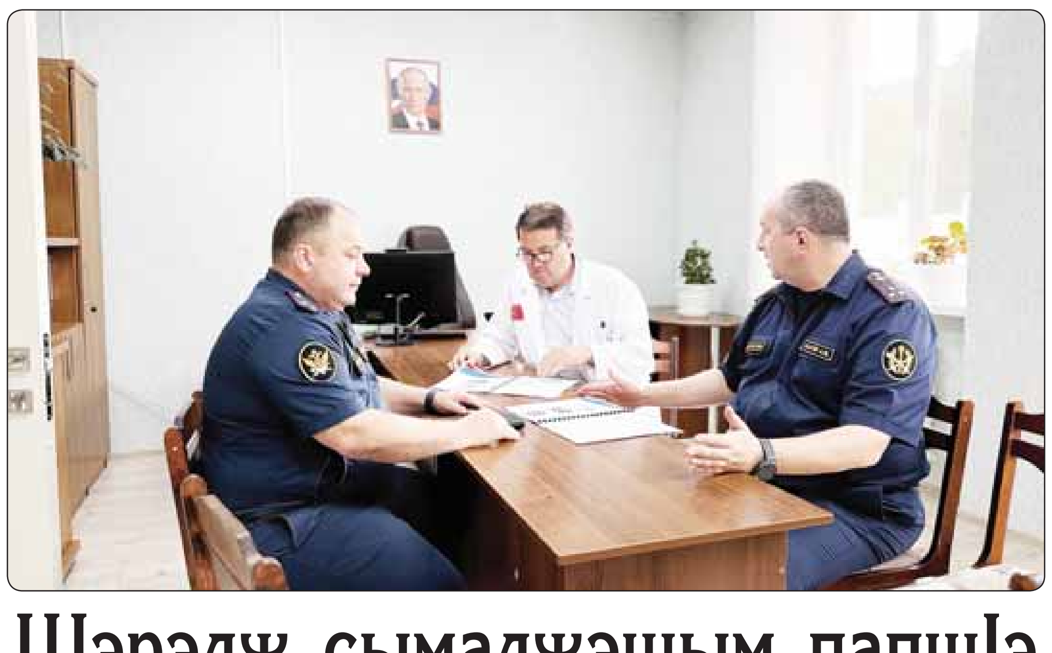

Шэрэдж сымаджэщым папщIэ

Урысей ФСИН-м и управленэу КъБР-м щыIэм и унафэщIым и къуэдзэр лэжьыгъэ IуэхукIэ хуэзащ Шэрэдж районым и центральнэ сымаджэщым и дохутыр нэхъыщхьэм. Абазэ Аслъэнрэ Биттиров Азрэтрэ тепсэлъыхьащ зэрызэдэлэжьэнум. Апхуэдэуи зэIущIэм хэтащ пенитенциар ведомствэм и лэжьакIуэхэм ягъэтIысахэр лэжьыгъэм хэгъэзэгъэнымкIэ и къудамэм и унафэщI Гъуэтыж Мурат.

КЪЭРАЛ кIуэцI къулыкъум и полковникым утыку крихьащ я ведомствэм щIэт IуэхущIапIэхэм щагъэхьэзыр продукцэхэм я каталог. Абы жиIащ Iуэхутхьэбзэхэр яхуэщIэнымрэ хьэпшыпхэр гъэхьэзырынымрэ пыщIа къэрал зэгурыIуэныгъэхэр зэщIылIэныр лъэныкъуэхэм я дежкIэ зэрыщхьэпэр, апхуэдэ зэдэлэжьэныгъэр медицинэ IуэхущIапIэхэр зыхуейхэмкIэ къызэгъэпэщыным и мызакъуэу, ягъэтIысахэр лэжьыгъэм хэзэгъэнымкIи сэбэп зэрыхъунур.

Аслъэн къыхигъэщащ сымаджэщхэм папщIэ тепIэнщIэлъын зэрадыфынур, унэлъащIэ зэрагъэхьэзырыфынур.

- ЯгъэтIысахэм еджапIэм IэщIагъэхэр щызрагъэгъуэт. Абы Iэмал къет щIэупщIэ зиIэ продукцэхэр гъэхьэзырынымкIэ, - жиIащ УФСИН-м и унафэщIым и къуэдзэм.

Биттиров Азрэт къыхигъэщащ зэдэлэжьэну зэрафIэфIыр.

БАХЪСЭН Азэмэт.

Узыншэу псэуным хуаущий

Анзорей къуажэм дэт, Лэскэн районым и щIалэгъуалэ центрым ныбжьыщIэхэм псалъэмакъ щхьэпэ щыдрагъэкIуэкIащ. Абы хэтащ Урысей МВД-м и щIыналъэ къудамэм балигъ мыхъуахэм я IуэхухэмкIэ и IэнатIэм и лэжьакIуэхэр.

ЗЭIУЩIЭМ и хьэщIэт алыдж-урым бэнэкIэмкIэ Олимп чемпион Хъущт Аслъэнбэч. Ар ныбжьыщIэхэм яхутепсэлъыхьащ гъащIэ узыншэ ехьэкIыным, спортым хэтыным, нэхъыжьхэм пщIэ яхуэщIыным мыхьэнэшхуэ зэриIэм, яжриIащ дэтхэнэми илэжьхэмкIэ жэуап зэрихьыр. Абы и псалъэхэмкIэ гъащIэм жыджэру хэт, гъуэгу тэмэмым тет щIалэгъуалэм ехъулIэныгъэхэр зэрызыIэрагъэхьэфыр, ахэр адрейхэми щапхъэ зэрахуэхъур.

Апхуэдэуи зэIущIэм хэтхэр тепсэлъыхьащ терроризмэмрэ экстремизмэмрэ зэрышынагъуэм, щIэблэм гурагъэIуащ шынагъуэ зыпылъхэр къызэрыпщIэнумрэ нэгъуэщIым и жыIэм ущIэувэ зэрымыхъунумрэ. Щхьэхуэу ныбжьыщIэхэм ягу къагъэкIыжащ хабзэр къызэпыудыным кърикIуэхэр.

ПДН-м и лэжьакIуэхэм щIалэгъуалэм гу лърагъэтащ социальнэ сетхэмрэ интернет-ресурсхэмрэ къэгъэсэбэпыным пыщIа шынагъуэхэм. НыбжьыщIэхэм чэнджэщ иратащ хуит ямыщI сайтхэм имыхьэну, ахэр къызыгъэсэбэпхэм балигъ мыхъуахэр хабзэншагъэм хашэнкIэ зэрыхъунум къыхэкIыу.

Апхуэдэу и гугъу ящIащ банк картэхэм япыщIа хьэгъэщIагъэхэм зыпыIуадзыным. НыбжьыщIэхэм гурагъэIуащ дроннерствэр зищIысымрэ абы шынагъуэу пылъымрэ, апхуэдэ Iуэхухэм хэтхэм яхь жэуаплыныгъэр.

ЗэIущIэм и кIэухыу ныбжьыщIэхэм абы хэтахэм яфIэгъэщIэгъуэн упщIэхэр иратащ икIи жэуап зэпкърыха ягъуэтащ.

Зыгъэхьэзырар **БАХЪСЭН Ланэщ.**

ЩIалэр яубыдащ

Урысей МВД-м Шэджэм районым щиIэ къудамэм зыхуигъэзащ щIыпIэм щыпсэум. ЦIыхубзым зэрыжиIамкIэ, абы и унэм щIадыгъукIат сом мин 450-рэ и уасэ дыщэхэкIрэ ахъшэу сом мин 37-рэ.

УГОЛОВНЭ къэлъыхъуэныгъэм и лэжьакIуэхэм дыгъуауэ шэч зыхуащIыр яубыдащ. Ар нэхъапэм судым ирамышэлIа, илъэс 23-рэ зи ныбжь, Нартан щыпсэу щIалэщ.

АбыкIэ хуитыныгъэ зыщI тхылъ яIыгъыу полицейхэм абы и псэупIэр къыщащым къагъуэтащ идыгъуа дыщэхэкIхэмрэ ахъшэм щыщ Iыхьэрэ.

Урысей МВД-м Шэджэм районым щиIэ къудамэм и следственнэ IэнатIэм щIалэщIэм теухуа уголовнэ Iуэху къиIэтащ УФ-м и УК-м и 158-нэ статьям и 3-нэ Iыхьэм и «а», «в» пунктхэм япкъ иткIэ. Ар яубыдащ УФ-м и УК-м 91-нэ статьям тету.

Зыгъэхьэзырар
ДЫГУЛЫБГЪУ Жантинэщ.

Гъуэгугъэлъагъуэ къудейкъым

• ТхылъыщIэ

Налшык, ЩIалэгъуалэм я унэм, щагъэлъэгъуащ тхылъ тедзапIэм и унафэщI, къэхутакIуэ, лъахэхутэ цIэрыIуэхэу Котляровхэ Викторрэ Мариерэ къыдагъэкIа «Вся Кабардино-Балкария» тхылъыр. Пшыхь гуапэр иригъэкIуэкIащ «Деловая Россия» Советым и щIыналъэ къудамэм и унафэщI, маркетолог Гузеевэ Индирэ.

НАПЭКIУЭЦI 432-рэ хъу, сурэти 100 бжыгъэхэмкIэ гъэдэха къыдэкIыгъуэр траухуащ Къэбэрдей-Балъкъэрым и щIыуэпсым, и щэхухэм, и тхыдэм. Зэхыхьэм зэрыщыжаIащи, мыр къызэрыгуэкI гъуэгугъэлъагъуэ къудейкъым, атIэ илъэс 25-м къриубыдэу къахута лэжьыгъэхэр щызэхуэхьэсыжа тхылъ щхьэпэщ.

Тхылъыр Iыхьиблу гуэшащ: «Достопримечательности», «Исторические реминисценции», «Аномальные зоны», «Сакральные места и артефакты», «Знаковые личности», «Места отдыха», «Мистические явления и сущности».

КъыдэкIыгъуэм и пэублэм къыщыхьащ КъБР-м и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек и псалъэхэр: «ЩIыуэпс телъыджэ, тхыдэ-щэнхабзэ щIэин къулей, лIэщIыгъуэкIэрэ яхъума хабзэ дахэхэр, лъэпкъхэм я зэкъуэтыныгъэмрэ зэкъуэшыныгъэмрэ, хьэщIагъэр, унагъуэм и лъапIэныгъэхэр, нэхъыжьхэм пщIэ яхуэщIыныр, цIыхум и щыIэкIэ-псэукIэм зегъэужьыныр - ар псори Къэбэрдей-Балъкъэрырщ!».

Республикэм и щIыпIэ цIэрыIуэхэу IуащхьэмахуэлъапэГуэл щхъуантIэхэм, Шэджэм псыкъелъэхэм къадэкIуэу, Котляров зэщхьэгъусэхэр топсэлъыхь иджыри куэдым ямыцIыху щIыпIэ пщIы бжыгъэхэм: Шэрэдж аузым щыIэ гуэлхэм, Гундэлэн къуажэм адэкIэ щыIэ мывэ лъэмыжхэм, Актопрак щхьэдэхыпIэм ятIэкIэ щIауэ щыIэ уардэунэхэм, Iуащхьэмахуэ лъапэ и ищхъэрэ лъэныкъуэм хуэзэ «Iэгъэбэгухэм», нэгъуэщIхэми.

Лэжьыгъэм къыщыхьащ пасэрей псэукIэм и Iэужьхэр: пасэрей цIыхухэм я Iэрытххэу бгым къытенахэр, Джылы-Су щыхэтIа мывэшхуэхэр, быдапIэхэр, кхъэлэгъунэхэр. А хъыбархэм лъабжьэ яхуэхъуащ зыплъыхьакIуэ щыIа цIыху пщIы бжыгъэхэм, щIэныгъэлIхэм, литературэм и лэжьакIуэхэм я къэхутэныгъэхэр, иджыри традзэну зыхунэмыса тхыгъэхэри къызэщIаубыдэу.

Котляровхэ Викторрэ Мариерэ Кавказ Ищхъэрэмрэ Урысеймрэ щыцIэрыIуэ лъахэхутэщ, я тхылъ тедзапIэр илъэс зыбжанэ хъуауэ Урысей Федерацэм и лъэпкъ тхылъ тедзапIэ нэхъыфIхэм хабжэ. Илъэс 25-м къриубыдэу Къэбэрдей-Балъкъэрымрэ Кавказ Ищхъэрэмрэ ятеухуа тхылъ минищым щIигъу къыдагъэкIащ. Я лэжьыгъэхэм дамыгъэ лъапIэхэр мызэ-мытIэу къыпэкIуащ. ТомитI хъу «Поедем вместе. По уникальным местам Кабардино-Балкарии» тхылъыр щытекIуащ «Китап-Байрам» IV международнэ тхылъ жармыкIэм и «Лъахэхутэ къыдэкIыгъуэ нэхъыфI» унэтIыныгъэм. Мы гъуэгугъэлъагъуэр республикэм теухуа 76-нэ къыдэкIыгъуэ хъуащ.

ТЕКIУЖЬ Заретэ.

ИнтернеткIэ Iэ тевдзэ

«Адыгэ псалъэм» иджы унэм фыщIэсуи Iэ тевдзэ хъунущ. Абы папщIэ фи телефонхэм я камерэр мы QR-кодым тевгъапсэу абы къыфхуигъэлъагъуэ ссылкэм фрикIуэн хуейуэ аращ.

УнафэщI-редактор
ЖЬЭКIЭМЫХЪУ Маринэ

Редколлегием хэтхэр:

Жыласэ Заурбэч *(редактор нэхъыщхьэ)*, Ширдий Маринэ *(унафэщI-редактор)*, Къаншокъуэ Эллэ *(жэуап зыхь секретарь)*, Къардэн Маритэ, Къумахуэ Аслъэн, НэщIэпыджэ Замирэ, Чэрим Мариannэ, ЩхьэщэмыщI Изэ.

ТЕЛЕФОНХЭР:

редактор нэхъыщхьэм, секретарым - 42-56-19; унафэщI-редакторхэм 40-48-54, 40-06-33; жэуап зыхь секретарым - 42-75-78; секретариатым - 42-22-66.

КЪУДАМЭХЭМ: политикэмкIэ, жылагъуэмрэ лъэпкъ IуэхухэмкIэ - 42-22-86; къуажэ гъащIэмрэ экономикэмкIэ - 42-57-59; щэнхабзэмкIэ - 42-75-36; егъэджэныгъэмрэ щIэныгъэмкIэ - 40-15-31; хъыбарыщIэхэмрэ спортымкIэ - 42-22-88, 42-22-89; хабзэхъумэ IэнатIэхэм ядэлэжьэнымкIэ - 42-60-53; з корректорхэм - 42-22-66; компьютер IэнатIэм - 42-26-41; сурэттеххэм - 42-63-64.

Газетыр 2016 гъэм дыгъэгъазэм и 19-м Печатым и хуитыныгъэр хъумэнымкIэ Къэбэрдей-Балъкъэр щIыналъэ IуэхущIапIэм ятхащ ПИ № ТУ07-00117-м щIэту.

КъыдэзыгъэкIхэмрэ редакцэмрэ я хэщIапIэр: 360030, КъБР, Налшык къалэ, Лениным и уэрам, 5

Индексыр П 5894
Тиражыр 1.073
Заказыр №1540
12+

Теддзэ тхыгъэхэм къыщыхьа бжыгъэхэм, къыщаIэта IуэхугъуэхэмI я пэжагъымкIэ ахэр зытхахэм нэсу жэуап яхь. Авторхэмрэ редакцэмрэ я Iуэху еплъыкIэр зэтехуэ зэпыту щыткъым.

Газетыр Iэ тезыдзахэм яхуэхьыныр и пщэ дэлъщ КъБР-м федеральнэ пощт зэпыщIэныгъэхэмкIэ и управленэм.
Тел.: 76-01-28, 76-01-10

МЫ КЪЫДЭКIЫГЪУЭМ ЕЛЭЖЬАХЭЩ:

жэуап зыхь секретарым и къуэдзэ Дыщэкl Соня, *корректорхэу* ПхытIыкI Марие *(1, 4-нэ нап.)*, Нэужьокъуэ Заирэ *(2, 3-нэ нап.)*.
КомпьютеркIэ газетым и теплъэр ящIащ Дол Маринэ, Мэлбахъуэ Анжелэ.

Сурэтхэм елэжьар Бицу Жаннэщ.

«Издательство «Южный регион» ООО-м щытрадзащ.

357600, Ставрополь край, ЕсэнтIыгу къалэ, Никольскэ уэрам, 5-А

Газетым Iэ традзэн хуейщ сыхьэт 20-м, щытрадзар сыхьэт 20.00-рщ.

Зы илъэсым газетыр 156-рэ къыдокI.